

Biuletyn KSOW

JESIEŃ 3/2013

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

BIULETYN KRAJOWEJ SIECI OBSZARÓW WIEJSKICH

Fot. Andrzej Grzegorzcyk

Europejski Fundusz Rolny na rzecz
Rozwoju Obszarów Wiejskich

Krajowa Sieć
Obszarów Wiejskich

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie.

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Publikacja opracowana w Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA

Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

SPIS TREŚCI:

Słowo od Ministra 1

Sukcesy i problemy w polskim
eksportcie oraz produkcji mięsa
czerwonego (część I) ..... 2XIX spotkanie narodowych sieci
obszarów wiejskich państw
członkowskich UE w Polsce ..... 6Kapitał społeczny a współpraca
producentów rolnych ..... 12Problemy społeczne ludności
wiejskiej ..... 14Warto mieć swój
Sposób na Sukces! 16

Wydarzenia w regionach 20

**Wydarzenia zaplanowane przez
Sekretariaty Regionalne KSOW****woj. lubuskie**

październik

- 1.10 – 15.11 – Cykl szkoleń dla rolników na temat gospodarstw rolnych
- 1.10 – 15.11 – Cykl warsztatów artystycznych dla kobiet
- 4 października – Lubuski Złoty Kłos – konkurs
- 6 października – III Lubuskie Plony Jesieni – impreza tematyczna w Zielonej Górze
- 6 października – Hubertus – impreza tematyczna w miejscowości Złotnik
- 22 października – Konferencja na temat zintegrowanej produkcji roślin – LODR

listopad

- Życie w zgodzie z naturą – konkurs dla młodzieży
- 8 listopada – Konferencja podsumowująca Konkurs agroturystyczny
- 17 listopada – Przygotowanie do Świąt – impreza tematyczna, Ochla
- 29 listopada – Konferencja: Przyszłość WPR po 2013 r.

grudzień

- 8 grudnia – Mikołajki – impreza tematyczna w Zielonej Górze

woj. mazowieckie

- 6 października – Warszawskie Święto Chleba, Warszawa
- 17 października – Konferencja: „Biopaliwa. Jaka przyszłość krajowego łańcucha wytwórczego biokomponentów?”, Warszawa
- 24–25 października – Ginące zawody w Mazowieckim Centrum Kultury i Sztuki – lekcje o tkactwie, Warszawa
- 6–7 listopada – VII Mazowiecki Kongres Rozwoju Obszarów Wiejskich
- 28–30 listopada – XXI Międzynarodowe Targi Turystyczne TT Warsaw, Warszawa

woj. opolskie

październik

- Europejskie Targi Innowacji i Przedsiębiorczości na Obszarach Wiejskich

listopad

- III edycja Turnieju Kół Gospodyń Wiejskich z woj. opolskiego
- Międzynarodowe Warsztaty Akademickie Rolnictwo, Technika, Zdrowie i Życie

grudzień

- Konferencja: „Biologizacja rolnictwa wsparciem dla biogospodarki”
- Konferencja: „Szanse i perspektywy rozwoju energii odnawialnej w UE ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich”

woj. podkarpackie

- 5–6 października – Jesienna Giełda Ogrodnicza – Boguchwała
- 12 października – IX Podkarpackie Święto Miodu – obiekt Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego
- Grudzień – Konkurs Bożonarodzeniowy – obiekt Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego

woj. warmińsko-mazurskie

- 30 września – 2 października – Wizyta studyjna we wsiach tematycznych dla osób zaangażowanych we wdrażanie Programu Odnowy Wsi Województwa Warmińsko-Mazurskiego „Wieś Warmii, Mazur i Powiśla miejscem, w którym warto żyć...”
- 1–6 października – Wyjazd studyjny do Austrii: „Upowszechnianie oraz metodyka tworzenia wiosek tematycznych w zakresie związanym z wielofunkcyjnym rozwojem obszarów wiejskich”
- 21 grudnia – Forum samorządowe: „Ekonomiczne i prawne aspekty funkcjonowania rolnictwa lokalnego i wytwarzania żywności tradycyjnej”, Olsztyn.

Szanowni Państwo,

obrazy Rady Ministrów UE ds. Rolnictwa i Rybołówstwa w Luksemburgu zakończyły się długo oczekiwanym zawarciem porozumienia w sprawie założeń Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2014–2020. Polska prawie w całości zrealizowała swoje najważniejsze priorytety.

Jedną z ważniejszych dla nas spraw jest utrzymanie w nowym okresie programowania uproszczonego systemu płatności SAPS, co ma szczególne znaczenie zważywszy, że w Polsce jest 1360 tys. rolników otrzymujących płatności bezpośrednio – tyłu, co w dziewięciu dużych krajach UE.

Bardzo istotne jest także to, że rolnicy i przedsiębiorcy z województwa mazowieckiego będą mieli takie same warunki ubiegania się o środki pomocy UE, jak inni wnioskodawcy z pozostałych regionów kraju, pomimo że dochód w tym województwie przekracza 75% średniego unijnego dochodu.

Korzystne dla Polski jest również zwiększenie płatności związanych z produkcją z 12 do 15%, w tym 2% w odniesieniu do upraw roślin motylkowych poprawiających strukturę gleby.

Od połowy 2012 roku trwają intensywne prace związane z przygotowaniem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Opracowana została I wersja projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, która stanowi rozwinięcie Zarysu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.

Podstawowym narzędziem procesu konsultacji społecznych PROW 2014–2020 jest powołany przez mnie specjalny organ opiniodawczo-doradczy, tj. Zespół wspierający prace nad przygotowaniem programu rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020. Przedstawiciele rolników, organizacji społecznych i gospodarczych oraz samorządów, uczestniczący w pracach Zespołu, zgłosili w czasie pierwszego etapu konsultacji szereg propozycji i komentarzy do prezentowanych dokumentów. Równoległe z pracami Zespołu prowadzone były także konsultacje online poprzez stronę internetową Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. Odbyło się też wiele spotkań i konferencji prezentujących założenia nowego programu, podczas których wszyscy zainteresowani mogli zgłaszać swoje postulaty i komentarze. Założenia PROW 2014–2020 przedstawiane są również na konferencjach i seminariach organizowanych w ramach bieżącej działalności KSOW. Zebrane w ramach pierwszego etapu konsultacji uwagi, w tym zgłoszenia pisemne, zostały przeanalizowane i wykorzystane w pracach nad I wersją projektu PROW 2014–2020.

Drugi etap konsultacji nad I wersją projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 przebiegał w podobnej formie. Zebrane w trakcie konsultacji uwagi posłużą do wypracowania optymalnej wersji programu odpowiadającego aktualnym potrzebom wsi i rolnictwa.

Przekazując powyższe, jednocześnie zachęcam Państwa do lektury Biuletynu KSOW i zapoznania się z interesującymi artykułami problemowymi, w tym między innymi na temat kapitału społecznego i współpracy producentów rolnych, oraz wpływu eksportu na rozwój produkcji zwierzęcej w ostatniej dekadzie. Szczególnie polecam Państwu relacje z organizowanych w ramach KSOW imprez kultywujących ochronę dziedzictwa kulturowego i zachowania tradycji lokalnych poszczególnych regionów, zamieszczonych w rubryce „Z życia KSOW”.

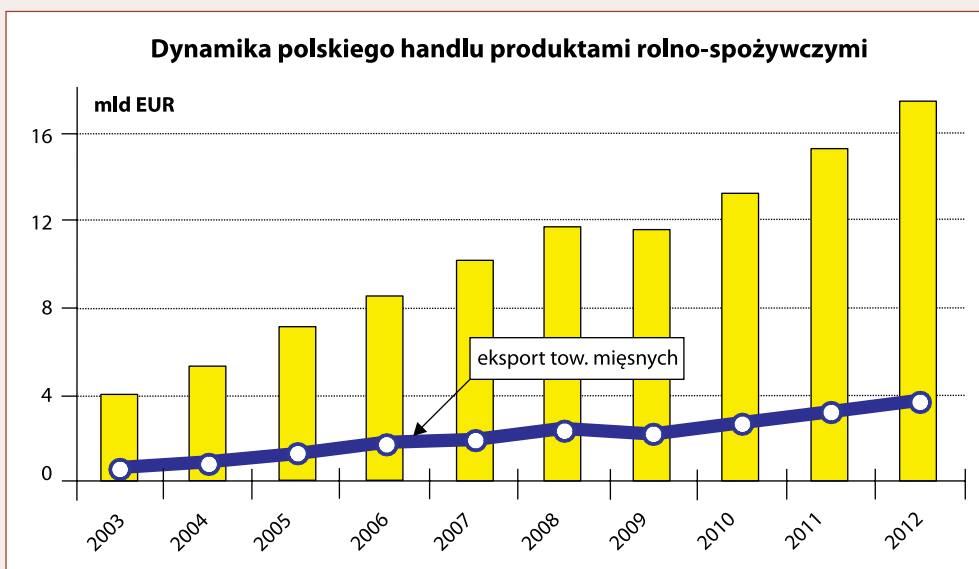
Stanisław Kalemba

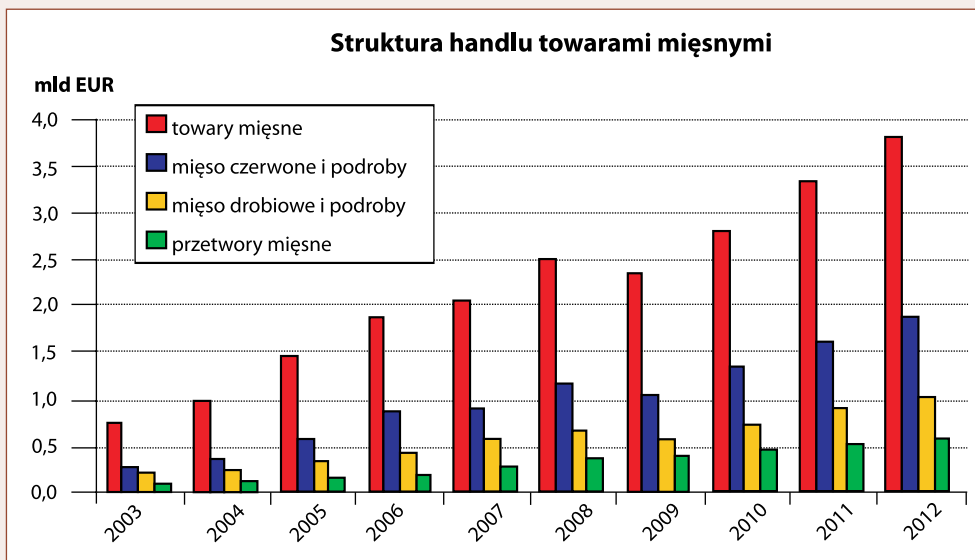
MINISTER ROLNICTWA I ROZWOJU WSI

Sukcesy i problemy w polskim eksporcie oraz produkcji mięsa czerwonego (część I)

Od czasu wejścia Polski do Unii Europejskiej wartość polskiego handlu artykułami rolno-spożywczymi zwiększyła się ponad czterokrotnie z 4 mld EUR w 2003 r. do 17,5 mld EUR w 2012 r. W tym samym okresie handel towarami mięsnymi (łącznie żywcem, mięsem czerwonym oraz drobiowym, w tym podrobami, przetworami mięsnymi, a także tłuszczami i mączkami zwierzęcymi) wzrósł pięciokrotnie z 0,7 mld EUR do 3,8 mld EUR. Rosnący rokrocznie eksport produktów rolno-spożywczych z Polski oraz towarzyszący temu wzrostowi zwiększający się handel towarami mięsnymi, sprawia, że udział produktów mięsnych w tym handlu kształtuje się na dość stabilnym poziomie, wynoszącym średnio 21%.

W strukturze handlu towarami mięsnymi największe znaczenie ma eksport mięsa czerwonego i podrobów. Udział eksportu mięsa czerwonego i podrobów (wartościowo) w handlu towarami mięsnymi zwiększył się z 36–37% na początku polskiego członkostwa we Wspólnocie do ponad 49% w 2012 r. W handlu tą grupą towarową decydujący udział ma eksport mięsa wołowego, kształtujący się na poziomie powyżej 50%. Udział eksportu mięsa wieprzowego w handlu mięsem czerwonym i podrobami wynosi około 36%. Drugą najważniejszą grupą towarów w handlu produktami mięsnymi jest mięso drobiowe i podroby, trzecią zaś przetwory mięsne. Udział mięsa drobiowego i podrobów

w handlu towarami mięsnymi kształtuje się na poziomie 26%. W przypadku przetworów mięsnych udział ten wynosi średnio 14%.

Od początku członkostwa Polski w Unii handlujemy towarami mięsnymi przede wszystkim z krajami Wspólnoty. Udział (wartościowo) tych krajów w polskim handlu produktami mięsnymi zwiększył się z 60% w 2003 r. (handel jeszcze z UE-15) do średniego poziomu 80% w ostatnich pięciu latach (handel z UE-27). Znaczenie krajów spoza Unii w polskim handlu towarami mięsnymi ponownie wzrosło w ostat-

nich kilku latach (ich udział w handlu jest obecnie na poziomie 25%).

W mijającej dekadzie nasz bilans handlu towarami mięsnymi kształtował się na dodatnim poziomie, przekraczając znacznie w ostatnich latach pułap 1 mld EUR. Saldo w handlu tymi towarami zarówno w przypadku krajów UE, jak i spoza Wspólnoty pozostało również dodatnie w całym omawianym okresie.

Przed 2004 r. głównym odbiorcą polskiej **wieprzowiny** (prawie 70% udział w eksporcie, ilościowo) były kraje WNP (w tym obok Rosji, Ukraina

Polski handel towarami mięsnymi*, w latach 2003–2012

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
eksport ogółem (mld euro)	0,749	0,979	1,463	1,874	2,061	2,492	2,347	2,809	3,347	3,807
<i>kraje UE** (mld euro)</i>	0,450	0,717	1,145	1,574	1,846	2,067	1,996	2,267	2,520	2,837
<i>kraje poza UE (mld euro)</i>	0,299	0,262	0,318	0,300	0,215	0,426	0,350	0,542	0,826	0,971
import ogółem (mld euro)	0,159	0,336	0,632	0,661	0,859	1,508	1,564	1,561	1,830	2,043
<i>kraje UE (mld euro)</i>	0,122	0,312	0,538	0,563	0,765	1,374	1,453	1,476	1,748	1,979
<i>kraje poza UE (mld euro)</i>	0,037	0,024	0,095	0,098	0,095	0,134	0,111	0,086	0,081	0,064
bilans ogółem (mld euro)	0,590	0,643	0,831	1,213	1,202	0,984	0,783	1,247	1,517	1,765
<i>kraje UE (mld euro)</i>	0,328	0,405	0,607	1,011	1,082	0,692	0,544	0,791	0,772	0,858
<i>kraje poza UE (mld euro)</i>	0,262	0,239	0,224	0,202	0,120	0,292	0,239	0,456	0,745	0,907

* mięso i podroby (w tym drób), przetwory mięsne, żywiec, tłuszcze oraz mączki zwierzęce, ** UE-15/25/27

»ZDANIEM EKSPERTA

Polski handel wieprzowiną, w latach 2003–2013, w tys. ton

eksport	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ogółem	199,7	147,1	158,5	226,1	211,3	247,4	150,1	246,2	312,3	363,0
UE-15/25/27	10,7	43,0	83,9	163,7	176,6	116,9	90,9	130,0	152,6	165,3
poza UE	189,0	104,1	74,6	62,4	34,8	130,5	59,2	116,2	159,7	197,7
kraje WNP	135,3	86,6	51,7	42,8	7,9	103,2	42,8	90,8	102,0	121,9
<i>Białoruś</i>	32,0	30,5	27,8	35,7	3,9	13,0	8,0	48,3	62,7	66,2
<i>Ukraina</i>	21,1	25,1	6,7	1,3	0,0	78,0	30,7	31,9	23,8	33,3
<i>Rosja</i>	79,9	28,8	12,8	1,5	0,0	5,9	1,0	5,5	10,6	16,5
kraje azjatyckie*	2,2	6,8	7,5	15,3	22,8	24,4	12,7	18,5	49,7	66,4
import	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ogółem	46,7	102,3	167,5	161,9	243,3	454,1	522,0	511,3	581,7	581,9
UE-15/25/27	36,5	101,2	167,2	160,3	241,8	452,19	519,13	509,30	580,5	581,3
spoza UE	10,2	1,1	0,3	1,6	1,4	1,9	2,8	2,0	1,1	0,6
saldo	153,0	44,8	-9,0	64,1	-31,9	-206,7	-371,9	-265,1	-269,3	-218,8

*) Chiny, Hongkong, Korea Południowa, Japonia, Wietnam

i Białoruś), w następnych latach pozycję lidera zajęły kraje Wspólnoty. Eksport w tym kierunku zwiększył się z poziomu około 11 tys. ton w 2003 r. (handel jeszcze z UE-15) do ponad 165 tys. ton w 2012 r. (handel z UE-27). Po przystąpieniu Polski do Unii, zwiększyło się także znaczenie nowych krajów Wspólnoty w naszym eksporcie wieprzowiny. Obecnie udział nowych krajów UE (UE-12) w polskim eksporcie wieprzowiny do Wspólnoty kształtuje się na poziomie 60%, reszta przypada na „stare” kraje Unii. W ostatnich pięciu latach polska wieprzowina szerzej zaczęła docierać na Wschód, przede wszystkim na Białoruś oraz na Ukrainę. Eksport do Rosji nadal pozostaje mizerny, chociaż kształtuje się „lekki” trend wzrostowy, a dalsze perspektywy handlu po przystąpieniu tego kraju do WTO (Światowa Organizacja Handlu) są pozytywne. Korzystne dla zwiększenia eksportu wieprzowiny z Polski okazało się zdywersyfikowanie kierunków wywozu mięsa, uwzględniając rynek azjatycki. Namacalnym efektem członkostwa Polski w Unii, stało się łatwiejsze docieranie polskich eksporterów mięsa do takich krajów zbytu jak Chiny, Hongkong, Korea Południowa oraz Japonia. Wysoki standard produkcji kojarzony z Unią sprzyja bowiem

uzyskiwaniu odpowiednich certyfikatów umożliwiających handel z tymi krajami.

Chociaż na przestrzeni minionych lat eksport wieprzowiny z Polski utrzymywał się w trendzie wzrostowym, nie sposób nie zauważyć, iż w tym samym czasie zwiększył się także (i to znacznie) import mięsa wieprzowego do naszego kraju. Trzeba zaznaczyć, że przywóz wieprzowiny do Polski prowadzony jest prawie wyłącznie z krajów Wspólnoty (w 98%). Z kraju będącego sporym eksporterem wieprzowiny na rynku światowym, staliśmy się w ostatnich sześciu latach regularnym importerem netto tego gatunku mięsa. Niestety do Polski wjeżdża też sporo mięsa gorszej jakości, które wykorzystywane jest głównie do wyrobu wędlin. Dlatego naszym producentom trzody chlewnej oraz przetwórcom wykorzystującym polski surowiec zależy na tym, by wprowadzić specjalne oznakowanie dla wyrobów, które powstały z polskiej wieprzowiny. Obecnie zachodni producenci mają swobodny dostęp do polskiego rynku, podczas gdy nasi, aby wejść na rynki krajów UE, muszą najpierw uzyskać certyfikaty jakościowe. W sklepach niemieckich czy angielskich klienci nie kupują innego mięsa niż z certyfikatem jakości. Podobny system powinien obo-

wiązywać wszystkich producentów chcących sprzedawać mięso w Polsce, w tym także krajowych. Rosnący import oraz wysokie koszty produkcji, związane z cenami zbóż, skutecznie pogłębiły zapaść produkcyjną w sektorze mięsa wieprzowego w Polsce w ostatnich latach, zaczęła się ona jednak już dużo wcześniej. Rosnące od kilku lat koszty produkcji surowca zmusiły rolników do istotnego ograniczenia hodowli świń, w efekcie stan pogłowia trzody chlewnej w Polsce wyniósł na koniec listopada 2012 r. zaledwie 11,1 mln sztuk wobec 22 mln sztuk w 2004 r., kiedy nasz kraj wstępował do Unii Europejskiej. Aktualnie poziom produkcji jest taki jak w 1964 r., czyli prawie pół wieku temu. Produkcja krajowa pokrywa 75% zapotrzebowania na wieprzowinę, reszta, czyli 25–30%, uzupełniana jest importem. Mniejsza podaż tuczniaka spowodowała, że ceny skupu żywca na naszym rynku znacznie wzrosły, co z kolei miało przełożenie na wysoki poziom cen detalicznych. Dodatkowym czynnikiem, który negatywnie wpłynął na kondycję sektora, było spowolnienie polskiej gospodarki. Spadająca siła nabywczą polskich konsumentów i rosnące ceny detaliczne mięsa wieprzowego skłoniły kupujących do zrewidowania swoich decyzji zakupowych. W efekcie spożycie wieprzowiny spadło w 2012 r. o 3 kg na osobę (o ok. 7% w stosunku rocznym) na rzecz również droższego, ale ciągle tańszego drobiu. Trzeba przy tym wspomnieć, że sektor został dodatkowo osłabiony przez afery, które dotknęły branżę spożywczą, m.in. „afere solną”, która naraziła polską markę na szwank i zaburzyła handel mięsem. Bieżące i wcześniejsze problemy sektora wieprzowiny w Polsce wynikają także z „natury systemowej”, co powoduje, że nasze mięso jest za mało konkurencyjne na rynku europejskim. Przyczyną takiego stanu jest słaba koncentracja produkcji, bez czego nie ma możliwości wyprodukowania taniego surowca. W Polsce hodowca posiada średnio 12 sztuk świń w stadzie. W Danii, Niemczech czy Belgii w stadach znajduje się po kilka tysięcy sztuk zwierząt. W Danii jest 7 tys. producentów trzody (w „starej” Piętnastce łącznie około 350 tys.), w Polsce chów świń prowadzi prawie 280 tys. gospodarstw.

W dobie kryzysu wszyscy narzekają na wysokie koszty produkcji, ale przykładowo Duńczycy radzą sobie lepiej dzięki temu, że są udziałowcami spółdzielni i otrzymują wynagrodzenie nie tylko za żywiec, ale także w związku ze sprzedażą gotowych produktów. W Polsce przetwórcy zarabiają kosztem rolników, dyktując ceny. Wydaje się, że niechętnie patrzenie na duże fermy jest nieuzasadnione, bo właśnie więksi producenci mogą wziąć na swoje barki próbę stawienia czoła unijnej konkurencji. Jest jednak oczywiste, że duże fermy muszą pamiętać o działaniu z zachowaniem przepisów i zasad ochrony środowiska. Silna reprezentacja branży byłaby bardziej skutecznym podmiotem do negocjacji i stwarzałaby lepsze warunki do uzyskiwania większej stabilizacji sektora. Potrzebna jest w tym względzie pomoc instytucji państwowych w udzielaniu grupom gwarancji kredytowych w celu uzyskania kapitałowego udziału w istniejących ubojniach, budowy własnych ubojni i sieci sklepów. Szansą na zmianę negatywnych tendencji w sektorze jest przygotowywany przez Ministerstwo Rolnictwa program odbudowy pogłowia trzody chlewnej w Polsce, który będzie zachęcał rolników do specjalizacji w produkcji materiału hodowlanego oraz stwarzał im możliwości udziału kapitałowego w ubojniach i przetwórnich. Według ministerstwa program powinien przynieść zwiększenie pogłowia trzody w ciągu 10 lat z obecnych 11 mln sztuk do około 17-18 mln sztuk. W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2014–2020, gospodarstwom, które zdecydują się na wyspecjalizowanie w produkcji prosiąt i macior udzielona zostanie pomoc finansowa. Program odbudowy ma także pomóc producentom trzody w ściślejszym powiązaniu z ubojniami i przetwórniami (na wzór spółdzielni mleczarskich), gdyż jedną z przyczyn regresu produkcji trzody chlewnej jest odłączenie się producentów od ubojni i przetwórstwa. Program odbudowy może ruszyć od 2014 r., czyli od nowej unijnej perspektywy budżetowej.

Paweł Kostrzyński

FAMMU/FAPA

ciąg dalszy w następnym numerze

XIX spotkanie narodowych sieci obszarów wiejskich państw członkowskich UE w Polsce

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich w Polsce gościła, w dniach 11-13 września 2013 r., w Gdańsku przedstawicieli Komisji Europejskiej z Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, punktu kontaktowego Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, narodowych sieci obszarów wiejskich i instytucji zarządzających programami rozwoju obszarów wiejskich z 22 krajów członkowskich Unii Europejskiej. Wśród ponad 70 uczestników po raz pierwszy znaleźli się przedstawiciele sekretariatów regionalnych KSOW. Program spotkania obejmował planowanie struktur sieci, zasobów i dalszych zadań w nowym okresie programowania na lata 2014-2020.

Spotkanie narodowych sieci obszarów wiejskich w Gdańsku – prezentuje Antonella Zona, Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich KE

FOT. A. MARKUSZEWSKA

Kaszubski zespół regionalny Bazuki

FOT. A. MARKUSZEWSKA

Sekretariat Centralny we współpracy z Sekretariatem Regionalnym Województwa Pomorskiego zaprezentowali strukturę sieci w Polsce oraz działania angażujące różnych partnerów, realizowane zarówno na poziomie centralnym, jak i regionalnym. Uczestnicy spotkania mieli również możliwość zapoznania się z lokalnymi inicjatywami na obszarze działania LGD Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby oraz przykładami dobrych praktyk, projektów finansowanych z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Wyjazd studyjny zorganizowany przez Samorząd Województwa Pomorskiego był także okazją do prezentacji dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Kaszub. Relacje ze spotkania będziemy kontynuować w kolejnych numerach Biuletynu KSOW.

Poniżej przedstawiamy dwa pierwsze przykłady dobrych praktyk działania sieci w Polsce, zaprezentowane w Gdańsku.

Produkt tradycyjny i lokalny: promocja, marka, dystrybucja – przykłady dobrych praktyk

Kompleksowe podejście do tematyki produktu tradycyjnego i lokalnego zaproponowali partnerzy KSOW zgłaszając projekt do realizacji w ramach Planu działania Sekretariatu Centralnego Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. W listopadzie 2012 r. Fundacja Rolniczej Różnorodności Biologicznej AgriNatura we współpracy z partnerami KSOW rozpoczęła jego realizację.

Pierwszym z zaplanowanych zadań była identyfikacja dobrych praktyk w zakresie wytwarzania, promocji, budowania marki i dystrybucji produktów lokalnych/regionalnych/tradycyjnych na poziomie ogólnokrajowym.

Badaniem objęto 150 instytucji w kraju bezpośrednio związanych lub zainteresowanych rozwojem lokalnym i tematem produktu tradycyjnego, w tym Urzędy Marszałkowskie, Regionalne Sekretariaty KSOW, wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego oraz co najmniej po jednym LGD w województwie, ponadto wybrani regionalni partnerzy KSOW, izby rolnicze, lokalne stowarzyszenia (w tym koła gospodyń wiejskich), grupy producenckie, członkowie Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego.

Zebrane dane zawarto w raporcie z przebiegu procesu identyfikacji dobrych praktyk obejmującym bazę danych 156 producentów produktów tradycyjnych w Polsce, określającą specyfikę 253 produktów, zawierającą informacje o produktach, miejscach i sposobach ich wytwarzania, sprzedaży, przynależności do systemów jakości i sieci promujących produkt. Produkty zostały uszeregowane według następujących kategorii: produkty mleczne, produkty mięsne, produkty rybołówstwa, warzywa, owoce, wyroby piekarnicze i cukiernicze, oleje tłuszczowe, miody, napoje, inne.

Następnie eksperci przeprowadzili 31 wizji lokalnych u wybranych producentów w poszczególnych województwach celem sprawdzenia na miejscu zebranych wcześniej informacji. Przedstawiona analiza pozwoliła na wyłonienie najciekawszych z tego grona modelowych działań, które stały się kanwą filmu promującego produkty tradycyjne. Wybrani przetwórcy reprezentują różnorodność i odmienne podejście do tworzenia produktu, budowania siły przedsiębiorstwa i oferty dla konsumenta.

Wyniki przeprowadzonych badań prezentowane były podczas 3 regionalnych konferencji, każda dla 100 uczestników, z udziałem m.in. przedstawicieli Wojewódzkiego Inspektora Jakości Handlowej Artykułów Spożywczych, Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego, naukowców, reprezentantów Polskiej Akademii Smaku oraz mediów i lokalnych producentów.

Konferencje miały na celu przybliżenie producentom przepisów prawnych obowiązujących w Polsce i UE w zakresie produktu tradycyjnego, lokalnego, regionalnego i ekologicznego oraz zapoznanie z nowoczesnymi technikami marketingu i sprzedaży. Służyły również promocji najlepszych praktyk zidentyfikowanych w ramach projektu.

Wystąpienia prelegentów koncentrowały się głównie wokół spraw związanych z wprowadzaniem do obrotu produktów tradycyjnych i regionalnych, przepisami i wymogami jakie powinni spełnić producenci zainteresowani działalnością typu MOL (Marginalna Ograniczona Lokalna), możliwościami uzyskania wpisu na Listę Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz regulacjami związanymi z uzyskiwaniem znaku „Jakość Tradycja” w krajowym systemie jakości żywności. Podkreślano znaczenie tradycyjnych i nowoczesnych kanałów sprzedaży i dystrybucji, przede wszystkim możliwości sprzedaży przez Internet. Wśród nowych w Polsce inicjatyw, budujących relacje między producentami a konsumentami, zaprezentowano metodę *Otwarte drzwi*, której ważnym elementem są wizyty klientów w gospodarstwach rolnych.

Producenci lokalni, laureaci wielu nagród, przedstawiali rozwój własnej działalności, jej początki,

»Z ŻYCIA SC KSOW 2012-2013

sukcesy, doświadczenia i pokonane trudności oraz plany na przyszłość. Wskazywali również obecnym uczestnikom na najlepsze metody sprzedaży oraz promocji wytwarzanych produktów, które w wielu przypadkach znajdują się na Liście Produktów Tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi lub zdobyły Perłę – nagrodę przyznaną w konkursie Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów.

Działania projektu dokumentowane są na utworzonej interaktywnej stronie internetowej www.produkty-tradycyjne-dobrepraktyki.pl prezentującej w jednym miejscu najlepsze praktyki i doświadczenia w zakresie tworzenia, promocji, budowania marki, wprowadzania na rynek oraz dystrybucji produktów tradycyjnych, lokalnych, regionalnych i ekologicznych wytwarzanych tradycyjnymi metodami na obszarach wiejskich. Dzięki nowym narzędziom

Uczestnicy konferencji

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SC KSOW

zainteresowani mogą wymienić się doświadczeniami w przeznaczanej do tego zakładce Klub Dobrych Praktyk lub wyszukiwać przykłady produktów wg ich kategorii, znaku jakości produktu, regionu pochodzenia czy nazwy producenta na Mapie dobrych praktyk.

W ramach projektu zrealizowano wiele działań służących upowszechnianiu zebranych dobrych praktyk lokalnego przetwórstwa:

- wyprodukowano film edukacyjno-szkoleniowy prezentujący dobre praktyki z różnych regionów Polski z krótkim poradnikiem jak stać się członkiem Klubu Dobrych Praktyk,
- opracowano i wydrukowano broszurę – poradnik szkoleniowy pt.: „Produkt tradycyjny i lokalny: wytwarzanie, promocja, budowa marki, dystrybucja – kompendium dobrych praktyk” poświęconą w szczególności takim zagadnieniom jak: przetwórstwo lokalne – definicje i przykłady, co to jest dobra praktyka w wytwarzaniu produktów tradycyjnych/lokalnych, jak stać się modelowym przykładem dobrej praktyki, jak się promować i budować własną markę, jak sprzedawać by odnieść sukces,
- opracowano składaną podręczną mapę dobrych praktyk z zaznaczonymi województwami i 32 przykładami dobrych praktyk w zakresie wytwarzania, promocji, budowania marki wraz z opisem. Na mapie znajdują się również informacje o wybranych produktach i miejscach ich wytwarzania.

W dniu 27 września 2013 r. planowana jest krajowa konferencja podsumowująca projekt, w której przewidziano premierę filmu oraz prezentacje na temat: krótkie łańcuchy dostaw, transparentność od pola do stołu, lokalne przetwórstwo, budowa marki i dystrybucja, wykorzystanie lokalnych zasobów.

Projekt wskazuje na potrzebę dyskusji o roli i miejscu tradycyjnego i lokalnego przetwórstwa w kulturze polskiej i lokalnej ekonomii oraz zwraca uwagę na konieczne zmiany w polskim systemie prawnym, upraszczające działalność małych producentów lokalnej żywności wysokiej jakości.

Dziedzictwo kulinarne – przykłady projektów sieciujących zrealizowanych z lokalnymi grupami działania

Sekretariat Regionalny Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Województwa Kujawsko-Pomorskiego zrealizował szereg projektów promujących dziedzictwo kulinarne, które były podstawą działań sieciujących opartych na partnerstwie z lokalnymi grupami działania.

Dla społeczności wiejskich, zwłaszcza na terenach o słabych warunkach do produkcji rolnej, często jedyną szansą rozwoju jest kultywowanie lokalnych tradycji związanych z dziedzictwem kulinarnym i tworzenie marki lokalnej w oparciu o wiejski produkt turystyczny. Coraz częściej, atrakcją dla turystów staje się regionalna żywność wytwarzana tradycyjnymi metodami. Wytwarzane na niewielką skalę produkty, z lokalnych, naturalnych składników, mają niepowtarzalny smak oraz wysoką jakość. Praktyka w wielu krajach pokazuje, że taka właśnie żywność buduje markę turystyczną i skutecznie promuje regiony.

W 2009 roku rozpoczęto akcję popularyzującą hodowlę przyzagrodową gęsi oraz produkcję potraw tradycyjnych, regionalnych i lokalnych z mięsa gęsięgo na rzecz przywrócenia tradycji obecności mięsa gęsięgo na polskich stołach. Akcja pn. „Najlepsza Gęsiną na Św. Marcina” miała na celu zachęcenie mieszkańców wsi do chowu przyzagrodowego gęsi i skorzystania z możliwości uzyskiwania dodatkowych dochodów z przerobu mięsa i bezpośredniej sprzedaży swoich produktów. Do współpracy zaproszono Zakład Doświadczalny Instytutu Zootechniki w Kołudzie Wielkiej z terenu województwa kujawsko-pomorskiego, który wniósł do projektu wiedzę i doświadczenie na temat ras rodzimych gęsi. Szkolenia przeznaczone dla osób zainteresowanych hodowlą gęsi w małych stadach, właścicieli gospodarstw agroturystycznych i potencjalnych hodowców, miały na celu przywrócenie tradycji przyzagrodowego chowu gęsi dla potrzeb

rynku lokalnego. Następnym etapem przedsięwzięcia była promocja skierowana do właścicieli lokali gastronomicznych oraz kucharzy w celu rozszerzenia oferty restauracji o potrawy z gęsiny.

W kolejnych latach wspierano starania o zachowanie dziedzictwa kulinarnego regionu kujawsko-pomorskiego, poprzez zebranie przepisów publikowanych na łamach gazet wychodzących w XIX i na początku XX wieku na Pomorzu i Kujawach i w starych książkach kucharskich oraz starych przepisów rodzinnych, które zdradziły członkinie kół gospodyń wiejskich. Zebraniem i przygotowaniem opisów kulinariów zajęła się etnograf pani Grażyna Szelągowska, a efektem tych prac było wydanie publikacji „Kuchnia z rodowodem – kulinarne dziedzictwo Kujaw i Pomorza”. Publikacja stała się inspiracją do przeprowadzenia szeregu kolejnych działań związanych z dziedzictwem kulinarnym regionu.

Zorganizowano m.in. cykl spotkań o charakterze warsztatowym, skierowanych głównie do właścicieli gospodarstw agroturystycznych, właścicieli i pracowników lokali gastronomicznych oraz członków lokalnych grup działania. Warsztaty służyły ćwiczeniu umiejętności przygotowywania potraw we-

dług przepisów zebranych przez etnografów, a ich dodatkowym celem było upowszechnienie wiedzy o tradycyjnych produktach z terenu Kujaw i Pomorza.

Tematami przewodnimi warsztatów były:

- potrawy i przetwory z mięsa oraz potrawy i przetwory mączne na Krajnie i Pałukach,
- tradycyjny wypiek chleba oraz przygotowywanie ciast i klusek,
- staropolskie wielkanocne obyczaje kulturowe i kulinarne, przepisy postnych dań,
- gęsiną, jako jesienny rarytas na biesiadnym stole,
- wariacje kulinarne na temat kaczki,
- oferta kulinarna: atrakcja i korzyść, czy utraπienie gospodarstwa agroturystycznego.

Cykl kilkunastu warsztatów kulinarnych umożliwił ponad 300 uczestnikom pozyskanie wiedzy i umiejętności z zakresu regionalnych kulinariów, cennych w działalności agroturystycznej i gastronomicznej celem podniesienia jakości świadczonych usług.

Ponadto działania w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich stworzyły warunki do pozyskania doświadczeń i dobrych praktyk z Francji – kraju, w którym dziedzictwo kulinarne jest ważnym ele-

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR KSOW WOJ. KUJAWSKO-POMORSKIEGO

mentem budowania marki regionów. Dzięki wizycie studyjnej, przedstawiciele lokalnych grup działania, właściciele małych zakładów przetwórczych oraz właściciele gospodarstw agroturystycznych mogli się zapoznać z działalnością wytwórców produktów lokalnych w Alzacji i Burgundii. Mieli też okazję przyjrzeć się stosowanym tam sposobom prezentacji i promocji produktów, wizytując:

- zakład hodowli oraz przetwórstwa mięsa kaczego w Soultz-Les-Bains;
- destylarnię G. MICLO Laurent Bloch w Lapoutroie – mały zakład produkujący wysokiej jakości destylaty owocowe, sprzedawane na miejscu, a zamawiane za pomocą internetu czy wysyłane do sieci handlowych we Francji;
- serownię w miejscowości Fruitière de Passavant w regionie Franche-Comte, gdzie produkowany jest ser „Comte”. Jest to przykład współpracy małych gospodarstw rolnych, które mimo niewielkiej liczebności inwentarza potrafiły podjąć wspólną inicjatywę budowy wytwórni sera;
- Autonomiczną „Republikę Saugeais” (la république indépendante du Saugeais), podmiot powstał na potrzeby marketingowe wyrobów pochodzących z miejscowego zakładu przetwórstwa mięsa. Nietypowa konstrukcja wędzarni, w której wykorzystuje się wyłącznie drewno sosnowe pozwala uzyskać charakterystyczny smak i zapach. Wyjątkowe walory smakowe produkty zawdzięczają także surowcowi pochodzącemu z trzody chlewnej karmionej głównie serwatką pochodzącą z produkcji sera „Comte”;
- wizyta w enotece Domaine du Moulin du Dusenbach, położonej na „Szlaku win” (Route de vin), gdzie uczestnicy mieli okazję poznać zabiegi marketingowe stosowane przy sprzedaży win – na miejscu, na lokalnych jarmarkach, w sieci sklepów i poprzez Internet.

Celem wizyty było zachęcenie jej uczestników do podejmowania w Polsce podobnych inicjatyw, szczególnie w zakresie marketingu żywności wysokiej jakości oraz promocji dziedzictwa kulinarnego.

W wyniku przeprowadzonych działań poszerzyło się grono osób zainteresowanych kulinarnym dziedzictwem regionu. Na bazie doświadczeń zdobytych podczas warsztatów i wizyt studyjnych, lokalne grupy działania zaczęły realizować projekty sieciujące oparte na kulinariach. LGD Zakole Dolnej Wisły w partnerstwie z LGD Ziemia Gotyku wyznaczyły „Szlak tradycji i smaku” wokół Torunia. Zidentyfikowały lokalnych wytwórców i wydały specjalną publikację, mapę i stronę internetową www.szlaktradycji.pl z informacją o szlaku. Ponadto LGD Dolina Dolnej Wisły tworzy z partnerami projekt sieciujący oparty na cyklicznych imprezach na swoim terenie: „Festiwal smaku” w Grucznie, „Weekend z mennonitami” w Chrystkowie, „Święto śliwki” w Strzelcach Dolnych, „Przegląd Koni Hodowlanych” w Jarużynie, „Piknik Napoleoński” w Ostromecku, „Jarmark w Zakolu Dolnej Wisły” w Czarzu. W planach przewiduje się skorelowanie trasy rowerowej biegnącej tym obszarem z atrakcjami kulinarnymi, przez organizację dodatkowych pokazów i prezentacji lokalnych wytwórców.

W 2013 r. Sekretariat Regionalny województwa kujawsko-pomorskiego, na potrzeby opracowania kalendarza imprez, umożliwiających prezentację i sprzedaż produktów tradycyjnych przez lokalnych wytwórców, ogłosił konkurs pn. „Wieś na weekend”. Do kalendarza wpisano regionalne imprezy promujące dziedzictwo kulinarne i kulturowe wsi, produkty regionalne, lokalne, tradycyjne i ekologiczne oraz związane z nimi obyczaje i sezonowe rytuały.

Organizacja lokalnych imprez oraz udział w ogólnopolskich akcjach, promujących dziedzictwo kulinarne oraz ludowe tradycje kulturowe udowadniają, że obszar wiejski może być niezwykle atrakcyjny kulturowo, co więcej – związane z nim tradycje obrzędowe są jedyne w swoim rodzaju i nie znajdują swoich odpowiedników w żadnym innym środowisku. Przez zwiększenie zainteresowania dorobkiem kulturowym polskiej wsi, jego unikatowość zaczyna być dostrzegana także przez mieszkańców obszarów wiejskich, a wieś staje się wartością dla całego społeczeństwa.

Kapitał społeczny a współpraca producentów rolnych

Jednym z nierozwiązanych problemów polskiego rolnictwa pozostaje niski stopień organizacji rynków rolnych, który mierzy się wielkością produkcji wprowadzanej do obrotu przez grupy producenckie. W państwach UE współpraca w ramach wszelkiego rodzaju kooperatyw jest znacznie bardziej rozpowszechniona niż w Polsce. W zależności od rynku, w krajach dawnej UE-15 organizacje, których członkami są rolnicy, dostarczają średnio na rynek od 30 do 80% całkowitej wytworzonej produkcji. W Polsce ten udział ocenia się na nie więcej niż 10%. Rozważając problematykę związaną z grupami producentów rolnych, często wskazuje się na ekonomiczne przesłanki tworzenia takich podmiotów oraz ekonomikę ich funkcjonowania. W dyskusji nad barierami i szansami rozwoju współpracy producentów rolnych nie powinno się jednak pomijać czynników społecznych, które warunkują współpracę rolników.¹

Grupa producencka jako grupa społeczna

Zgodnie z definicją amerykańskiego psychologa społecznego E. Scheina, grupę tworzy każda liczba osób, które są związane wzajemnymi interakcjami, są psychologicznie sobie świadome oraz postrzegają siebie jako grupę. Te trzy podstawowe wyróżniki oraz wspólny cel, który jest atrybutem każdej grupy, pozwalają dokonać rozróżnienia pomiędzy grupą a zwykłym zbiorem jednostek. Grupa producentów rolnych to przede wszystkim związek osób realizujących wspólny

cel gospodarczy. To sami zainteresowani muszą ustalić warunki współpracy między sobą, zasady działania własnego przedsiębiorstwa oraz normy współpracy między członkami a przedsiębiorstwem. Bez dobrego zorganizowania grupy jako zrzeszenia osób, nie należy oczekiwać dobrych wyników ekonomicznych.

Zaufanie podstawą współpracy w grupie

Badania z dziedziny spółdzielczości rolniczej wskazują, iż podstawę współpracy rolników stanowi zaufanie. Determinuje ono lojalność członków wobec spółdzielni oraz ich zaangażowanie w działania grupy. Zaufanie – wypracowane najczęściej w trakcie długoletnich kontaktów, jak również to oparte na ogólnie znanej, pozytywnej opinii rynku o danym podmiocie, jest fundamentem dla budowy więzi partnerskich. Zaufanie stanowi zatem podstawę wzajemnego zobowiązania partnerów do utrzymania ciągłości relacji biznesowej.

Korzyści płynące z zaufania w relacjach biznesowych tłumaczy teoria kosztów transakcyjnych. Według tej teorii, zaufanie jest kluczem do znacznej redukcji kosztów transakcyjnych. Wynika to głównie z faktu, iż tam gdzie występuje zaufanie potrzeba zabezpieczenia podziału przyszłych wyników i uruchamianie mechanizmów, by zapobiegać lub ograniczać zachowania oportunistyczne jest znacznie zredukowana. Mianem oportunistycznych określa się zachowania, którym towarzyszy brak zaufania przejawiający się w braku bezstronności i uczciwości wobec partnera czy stosowaniu wobec niego podstępów w celu osiągnięcia jednostronnych korzyści. Brak właściwego poziomu zaufania w kontaktach partnerów może stać się przesłanką do wyboru innej formy współpracy lub nawet rezygnacji z niej. Należy również zwrócić uwagę, że jedynie partnerstwo oparte o dobrowolnie ukształtowane

¹ Artykuł powstał w ramach projektu naukowego pt. *Kapitał społeczny jako warunek tworzenia się grup producentów rolnych w Polsce*; projekt został sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS4/04733

zaufanie może być podstawą długotrwałego i efektywnego współdziałania. Przesadny nacisk na stworzenie gwarancji zapobiegających oportunistom, w postaci nakazowych form kreowania zaufania, nie sprzyja inicjatywie partnerów biznesowych, ich gotowości do współpracy i motywacji.

Najogólniej ujmując, zaufanie w stosunkach biznesowych to wiara w to, że druga jednostka nie będzie działała na naszą szkodę. Zdaniem socjologów, duże znaczenie w procesie powstawania i funkcjonowania grup producentów rolnych mają: zaufanie, jakim darzą siebie nawzajem oraz osoby zarządzające organizacją. Zgodnie z wynikami badań amerykańskich, istnieje ścisły związek pomiędzy zaufaniem członków a wynikami spółdzielni. Wzajemne zaufanie spółdzielców jest dodatnio skorelowane ze spełnianiem ich niefinansowych oczekiwań, które jest realizowane dzięki funkcjonowaniu w spółdzielni. Natomiast korzyści finansowe członków są dodatnio skorelowane z poziomem zaufania, jakim darzą zarządzających.

Kapitał społeczny a współpraca

Poruszając kwestię zaufania między stronami, wskazuje się przede wszystkim na jego wewnętrzne źródła, tj. wiarygodność partnera i tradycję współpracy. Tymczasem zaufanie ma również swój zewnętrzny wymiar w postaci kapitału społecznego. Kapitał społeczny wg A. Matysiaka należy definiować jako umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup i organizacji w celu realizacji wspólnych interesów. Podobnie jak inne formy kapitału, służy on podwyższaniu efektywności funkcjonowania i rozwoju organizacji, głównie poprzez ułatwienie współdziałania pomiędzy jej uczestnikami. Kapitał społeczny to zbiór zdolności i umiejętności, które umożliwiają współpracę między ludźmi, służącą osiągnięciu wspólnego dobra czy realizacji wspólnych celów. Charakter kapitału społecznego decyduje o możliwościach podjęcia i kontynuacji efektywnych i skutecznych inicjatyw opartych na partnerstwie i zaufaniu.

Wysoki kapitał społeczny wpływa na wymienione poniżej czynniki, które warunkują uzyskanie współpracy na zasadach wzajemnych korzyści i zaufania:

- duża zdolność do spontanicznego łączenia się w grupy społeczne i gospodarcze;
- siła oddziaływania tradycji kulturowych, zorientowanych na bilansowanie interesów ekonomicznych jednostki z interesami i zobowiązaniami wobec ogółu;
- długotrwałość współdziałania podmiotów łańcucha dostaw, które wykształciły i ugruntowały kulturę organizacyjną, opartą na moralnym systemie wartości i postaw.

Tak jak analiza ekonomiczna na ogół pomija wpływ kapitału społecznego na stabilność wymiany rynkowej, tak również w teorii spółdzielczości, zjawisku temu nie poświęca się zbyt dużej uwagi. Tymczasem nieuwzględnienie czynnika społecznego w analizowaniu zagadnień związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem grup producentów rolnych wydaje się być dużym błędem. Badanie związków pomiędzy kapitałem społecznym a procesem rozwoju grup producentów w Polsce wydaje się być szczególnie interesujące. Należy podkreślić, że kilkadziesiąt lat podporządkowania i funkcjonowania polskiego społeczeństwa w ramach wcześniejszego ustroju polityczno-gospodarczego osłabiło znacznie, jego zdolność do podejmowania inicjatyw opartych na lojalności, zaangażowaniu i zaufaniu. Stąd wielu autorów wskazuje na negatywny stosunek rolników do wspólnych przedsięwzięć, ukształtowany w wyniku złych doświadczeń w czasach gospodarki centralnie planowanej, jako na ważną barierę tworzenia grup producenckich w Polsce. Niezwykle ważne staje się zatem uwzględnianie w zakresie polityki rolnej wsparcia rozwoju kapitału ludzkiego na polskiej wsi. W przyszłym okresie programowania Wspólnej Polityki Rolnej proponuje się taką pomoc w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich. W projekcie PROW 2014–2020, przedstawionym do konsultacji społecznych dn. 26 lipca 2013 r., znajdziemy m.in. takie działania jak: grupy producenckie, współpraca, Leader, które powinny pozytywnie wpływać na podnoszenie kapitału społecznego mieszkańców wsi, a tym samym sprzyjać współpracy o charakterze ekonomicznym.

Aleksandra Chlebicka

SAEPR/FAPA oraz Wydział Nauk Ekonomicznych SGGW

Problemy społeczne ludności wiejskiej

Pod względem cech demograficznych wieś coraz bardziej upodabnia się do miasta. Dotyczy to m.in. wskaźników dzietności, współczynników urodzeń, umieralności niemowląt, a także wieku, w którym kobiety decydują się na urodzenie pierwszego dziecka. Wydłuża się także przeciętna długość trwania życia mieszkańców wsi – w 2010 roku było to 71,4 roku dla mężczyzn oraz 80,7 dla kobiet. Ponadto kobiety na wsi żyją dłużej niż w mieście, podczas gdy w przypadku mężczyzn sytuacja jest odwrotna.

Na polskiej wsi następuje stosunkowo dynamiczna poprawa poziomu wykształcenia, choć i tak nadal odsetek ludności z wykształceniem wyższym jest wielokrotnie niższy niż w miastach [Raport o stanie wsi 2012]. Poprawa poziomu wykształcenia mieszkańców wsi to przede wszystkim efekt wzrostu aktywności edukacyjnej kobiet – w przypadku wykształcenia wyższego wygląda to następująco: na jedną mieszkankę wsi w wieku 55–64 lata, która posiada dyplom wyższej uczelni, przypada aż 7 mieszkanki z najmłodszej grupy wieku z takim wykształceniem. Nadal jednak obserwuje się bardzo duże znaczenie wykształcenia zasadniczego zawodowego wśród mężczyzn zamieszkałych na terenach wiejskich – w niektórych kohortach jego udział sięga 63% [Kowalska 2013].

Ludność wiejska w Polsce jest na tle innych krajów Europy stosunkowo młoda. Przechodzenie przez fazę starości różni się ze względu na miejsce zamieszkania – „inną starość przeżywa się w mieście, a inną na wsi” [Zarębski 2005]. W mieście ludzie zatrudniani są w przemyśle oraz sektorze usług, na wsi wciąż jednak przeważa praca w gospodarstwach rolnych oraz w zawodach bezpośrednio związanych z rolnictwem. Dla członków społeczności wiejskiej przejście na emeryturę nie zawsze oznacza istotną zmianę trybu życia, większość z nich w wieku emerytalnym

nadal zajmuje się pracą w gospodarstwie lub na przydomowych działkach. W środowisku wiejskim, starość jest okresem życia nacechowanym szacunkiem ze strony reszty społeczności, ale również niemożnością realnego wpływania na bieg wydarzeń. Osoby starsze czują jednak potrzebę odpowiadania za własne potrzeby i pragnienia. Tę utratę niezależności bardzo często postrzegają jako degradację społeczną, co ma ogromny wpływ na ich kontakty z otoczeniem. Aby ukryć swoją bezradność, zaczynają izolować się od społeczeństwa, a to niestety jedynie pogarsza sytuację.

Istotnym problemem obszarów wiejskich, nie tylko ekonomicznym, ale i społecznym jest bezrobocie. Po kilkuletnim okresie jego spadku, od 2009 r. stopa bezrobocia na wsi rośnie. I tak w 2011 r. wynosiła ona według BAEL 9,3% i była wyższa wśród kobiet niż mężczyzn. Jednocześnie to właśnie mieszkańcy obszarów wiejskich bardziej niż mieszkańcy miast narażeni są na biedę i wykluczenie [Raport o stanie wsi 2012].

W Strategii państwa dla młodzieży na lata 2003–2012 wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wymienia się m.in. dzieci i młodzież z terenów wiejskich, ze środowisk ubóstwa [Belcer 2013]. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy może być utrudniony dostęp do edukacji – pod tym względem w szczególnie złej sytuacji wydaje się być właśnie młodzież pochodząca z terenów wiejskich. Szczególnie dotyczy to tych młodych ludzi, którym miejsce zamieszkania nie pozwala na codzienne dojazdy do szkół w mieście, dających większe możliwości znalezienia pracy bezpośrednio po jej ukończeniu, czy też podjęcia dalszej nauki, np. w uczelniach wyższych.

W przypadku młodych ludzi pochodzących ze wsi model życia oparty na prowadzeniu niewiel-

kiego gospodarstwa i równoczesnej pracy zarobkowej, a więc powszechnie panujący w regionach o rozdrobnionej strukturze agrarnej, nie jest akceptowany. Bardzo korzystne jest natomiast zjawisko aktywnych postaw i przedsiębiorczości dużej części młodzieży. Często deklarowana chęć prowadzenia w przyszłości własnej działalności gospodarczej świadczy o tym, że gdyby tylko zostały stworzone ku temu odpowiednie warunki, to problem bezrobocia wśród młodzieży wiejskiej mógłby zostać choć częściowo rozwiązany [Kowalska 2009].

Co ciekawe, pomimo pewnych niedogodności oraz zapóźnień cywilizacyjnych wieś jest coraz chętniej wybierana jako miejsce zamieszkania – nawet 50% młodzieży wiejskiej i 13% miejskiej deklaruje chęć zamieszkania na wsi [Raport o stanie wsi 2012, Kowalska 2010].

Ważnym problemem społecznym polskiej wsi jest zjawisko migracji zarobkowych. Migracje na obszarach wiejskich charakteryzują się dużą dynamiką i szczególnie cechami, a także mają ogromny wpływ na wszystkie sfery psychospołeczne zbiorowości lokalnej oraz poziom i jakość życia mieszkańców.

Najbardziej niebezpieczne, choć najmniej widoczne, zmiany wywołane przez wyjazdy zarobkowe zachodzą na płaszczyźnie rodziny, gdyż zaburzone zostają jej podstawowe funkcje społeczne. Niejednokrotnie długotrwała rozłąka prowadzi do wyobcowania członków rodziny i jej rozbitcia. Zdecydowanie najbardziej widoczną sferą wpływów zarobkowych migracji na życie gospodarstw domowych jest płaszczyzna ekonomiczna. Wyniki wielu badań wskazują, że znacznie poprawiła się jakość życia rodzin, które doświadczyły migracji zarobkowych, a wpływy finansowe stanowią istotną składową ich budżetów domowych [Kowalska 2012, Knapik 2011].

Próby oceny poziomu i warunków życia rodzin wiejskich w zmieniających się realiach społeczno-gospodarczych (nie tylko w kontekście zjawiska migracji zarobkowych) podejmowane są nieprzerwanie. Niewątpliwie pewne elementy standardu materialnego czy struktura źródeł dochodów są czynnikami wpływającymi na funkcjonowanie wiejskich gospodarstw domowych i wyznaczają poziom zaspokajania potrzeb ich członków. Jednakże rów-

nie istotna wydaje się jeszcze inna sfera funkcjonowania rodziny wiejskiej. Każda rodzina kształtuje własną, wewnątrzrodzinną atmosferę życia. Składa się na to szereg czynników, jak np.: relacje pomiędzy poszczególnymi członkami, codzienne zachowanie, pełnione role i przede wszystkim kultywowanie tradycji rodzinnych. To właśnie na płaszczyźnie życia rodzinnego, jak twierdzi Dąbrowska [2003], „utrzymuje się ciągłość dziedzictwa kulturowego przez przekazywanie języka, obyczajów, norm, wartości oraz wzorów zachowań”. Tradycja rodzinna stanowi istotną wartość wychowania, kształtuje specyficzną dla każdej wspólnoty rodzinnej atmosferę i styl domu, decyduje o jego indywidualnym obliczu. Rodzina uczestniczy w transmisji społecznej, dzięki której dziedzictwo i tradycje są przypominane i ożywiane [Kowalska 2008].

Bardzo istotnymi kwestiami problemowymi dla mieszkańców obszarów wiejskich są te, wynikające z zakresu realizacji polityki społecznej. Obejmuje to takie sfery, jak np: politykę rodzinną, głównie tę skierowaną do rodzin rolniczych, politykę ochrony zdrowia czy też system zabezpieczenia społecznego (ubezpieczenia społeczne, pomoc społeczna, rehabilitacja inwalidów) [Turnowiecki 2002].

Obszar opieki zdrowotnej w środowisku wiejskim stanowi jedną z bardziej newralgicznych kwestii społecznych – kłopoty z wykupieniem leków i ograniczenia w korzystaniu z usług medycznych to główne problemy, z którymi borykają się mieszkańcy wsi, a ich nasilenie można zaobserwować przede wszystkim wśród gospodarstw domowych wieloosobowych, utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych, emerytów i rencistów oraz z kategorii gospodarstw najbiedniejszych [Gutkowska 2003].

Dr Magdalena Kowalska

Dr Wioletta Knapik

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

Artykuł został opublikowany w opracowaniu pt.: Problemy społeczne i ekonomiczne drobnych gospodarstw rolnych w Europie, wydanej w związku z realizacją projektu w ramach Planu działania Sekretariatu Centralnego KSOW na lata 2012–2013.

Warto mieć swój *Sposób na Sukces!*

Już od czternastu lat Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie organizuje konkurs „Sposób na Sukces”. Od pierwszej edycji objęty jest on honorowym patronatem Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju wsi, a od 4 lat – patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego.

Wspólne działania, prowadzone w ramach konkursu, mają na celu wspieranie firm i inicjatyw, pomaganie im w osiągnięciu sukcesów, w budowaniu prestiżu i wiarygodności oraz kreowaniu pozytywnego wizerunku wśród potencjalnych konsumentów i partnerów.

Ideą konkursu jest promocja i rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, a upowszechnianie konkretnych przykładów przedsiębiorczych działań jest inspiracją dla mieszkańców obszarów wiejskich, szukających pomysłu do podjęcia własnej działalności gospodarczej. Konkurs w znaczący sposób wspiera promocję polskich firm i produktów, tworzy pozytywną atmosferę wokół tych, którzy troszcząc się o własny ekonomiczny sukces, są jednocześnie źródłem miejsc pracy, wspierają środowiska lokalne i aktywnie uczestniczą w rozwiązywaniu problemów społecznych. Pomysły realizowane przez laureatów konkursu przyczyniają się do rozwoju lokalnych społeczności i są jednocześnie wzorcowym przykładem efektywnego wykorzystania zewnętrznych źródeł finansowania, m.in. środków z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

Laureaci i wyróżnieni w trzynastu edycjach konkursu to ludzie sukcesu: przedsiębiorcy, organizacje oraz instytucje działające na obszarach wiejskich i w miastach liczących nie więcej niż 20 tys. mieszkańców. Firmy te rozwijają się, tworząc kolejne miejsca pracy i umacniają swoją pozycję na rynku. To

Nagrody i wyróżnienia dla laureatów XIII edycji

FOT. KRZYSZTOF WIDOWIAK

owoc determinacji i codziennego wysiłku, właściwie prowadzonej polityki ekonomicznej oraz oceny potrzeb rynku. Na podkreślenie zasługuje kreatywna i przedsiębiorcza postawa laureatów konkursu, którzy nie bojąc się podejmowanego ryzyka, odważnie i konsekwentnie realizują zamierzone cele.

W konkursie „Sposób na Sukces”, który jest przeprowadzany raz w roku, mogą wziąć udział nie tylko przedsiębiorcy i spółki prawa handlowego, ale również gminy i stowarzyszenia, działające na rzecz mieszkańców wsi i małych miejscowości. Dodatkowe punkty uzyskują przedsięwzięcia zrealizowane w ramach inicjatywy Leader.

Do konkursu mogą być zgłaszane przedsięwzięcia realizowane przez osoby fizyczne i prawne, w tym również jednostki samorządu terytorialnego: gminne, włączając w to miasta do 20 tys. mieszkańców oraz powiatowe – wyłącznie w zakresie związanym ze wspieraniem rozwoju przedsiębiorczości; organizacje społeczno-zawodowe i branżowe rolników, organizacje pozarządowe i inne podmioty.

Wręczający nagrody w XIII edycji – Sekretarz Stanu Dariusz Młotkiewicz, Zofia Szalczyk Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi i Krzysztof Mościcki Dyrektor Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie

FOT. ŁUKASZ ŁASKOWSKI

Laureaci XIII edycji konkursu *Sposób na Sukces*

FOT. KRZYSZTOF WDOVIĄK

24 czerwca 2013 r. w Pałacu Prezydenckim odbyła się uroczystość wręczenia nagród laureatom i wyróżnionym w XIII edycji konkursu. Nagrodzonych zostało 16 najlepszych przedsięwzięć gospodarczych

i społecznych zrealizowanych na obszarach wiejskich. Laureaci otrzymali od prezydenta listy gratulacyjne, a od ministra rolnictwa dyplomy, statuetki oraz nagrody rzeczowe w postaci tabletek.

Laureaci i wyróżnieni w XIII edycji konkursu
Sposób na Sukces

Lp.	Nazwa podmiotu	Adres	Opis przedsięwzięcia
KATEGORIA INDYWIDUALNA			
Nagroda I-go stopnia			
	Zakłady Mięsne <i>Józan</i> Anna Kaczorowska www.jozan.pl	Rzeniszów ul. Zielona 21 42-350 Koziegłowy pow. myszkowski woj. śląskie	Rozwinięcie działalności Zakładu Mięsnego <i>Józan</i> w Koziegłowach – m.in. wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, budowa własnej oczyszczalni, zwiększenie zatrudnienia.
Nagroda II-go stopnia			
	Centrum Szkolenia Wielozawodowego <i>Automix</i> Wiesław Barański	Sudół 103 a 28-300 Jędrzejów woj. świętokrzyskie pow. jędrzejowski	Budowa płyty poślizgowej i budynku hotelarsko-szkoleniowego z przeznaczeniem pod organizację stacjonarnych kursów prawa jazdy wszystkich kategorii.

»PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ NA OBSZARACH WIEJSKICH

Nagroda III-go stopnia		
Zbigniew Paczuski <i>Galeria Pieczywa</i> Piekarnia Zbigniew Paczuski	08-130 Broszków 46 pow. siedlecki woj. mazowieckie	Wypiek chlebów <i>urody i młodości</i> wg własnych receptur, opartych na mące pochodzącej z lokalnego młyna.
KATEGORIA RODZINNA		
Nagroda I-go stopnia		
Przedsiębiorstwo Usługowo- Handlowe <i>Dominik</i> Wiesława Pawlikowska www.dominik.home.pl	Mierzyn 17 13-334 Łąkorz woj. warmińsko-mazurskie pow. nowomiejski	Modernizacja urządzeń produkcyjnych do produkcji kapusty kwaszonej, ogórka kwaszonego i surówek warzywnych.
Nagroda II-go stopnia		
<i>Agro-Bud</i> Bogdan i Lucyna Kozyra www.sosnowe-zacisze.pl	Susiec, ul. Długa 28 22-672 Susiec ul. Turystyczna 27 Majdan Sopocki Pierwszy 28 pow. tomaszowski woj. lubelskie	Pensjonat <i>Sosnowe Zacisze</i> – ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy z przystosowaniem do obsługi osób niepełnosprawnych.
Nagrody III-go stopnia		
Krzysztof Dziaduch PPHU Maszyny i Przetwórstwo Nasion Oleistych <i>Ol'Vita</i> www.olvita.pl	Panków 2, 58-125 Pszenno pow. świdnicki woj. dolnośląskie	Przetwórstwo roślin oleistych i tłoczenie oleju na zimno – oleje jadalne oraz produkcja kosmetyków naturalnych na bazie olejów tłoczonych na zimno.
Firma <i>Wagner 3D</i> Trójwymiarowe Obiekty Reklamowe Łukasz Wagner www.mikrokosmos.edu.pl	ul. Antolin 5, 97-225 Ujazd woj. łódzkie pow. tomaszowski	Park Edukacyjno-Rozrywkowy <i>Mikrokosmos</i> – realistycznie wykonane rzeźby, przedstawiające owady (rekomendacja entomologów).
KATEGORIA ZESPOŁOWA		
Nagroda I-go stopnia		
Grupa Sadownicza <i>Owoc</i> <i>Sandomierski</i> Sp. z o.o. Prezes Zarządu Leszek Bąk www.owocsandomierski.pl	Bilcza 48a 27-641 Obrazów pow. sandomierski woj. świętokrzyskie	Budowa zaplecza logistycznego wraz z wyposażeniem i zagospodarowaniem terenu.
Nagroda II-go stopnia		
Spółdzielnia Socjalna <i>Bajkolandia</i> www.bajkolandia.lezajsk.pl	ul. Leśna 22 37-300 Leżajsk woj. podkarpackie, pow. leżajski	Opieka dzienna nad dziećmi połączona z organizacją imprez w tym zakresie.
INICJATYWY NA RZECZ ROZWOJU SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH		
Nagroda I-go stopnia		
Gmina Uniejów Burmistrz Józef Kaczmarek www.termyuniejow.pl	ul. Bł. Bogumiła 13 99-210 Uniejów pow. poddębicki woj. łódzkie Adres przedsięwzięcia: Termy Uniejów, ul. Zamkowa 1 99-210 Uniejów	Rozbudowa kompleksu termalno- basenowego <i>Termy Uniejów</i> jako regionalnego, markowego produktu turystyki uzdrowiskowej.

»PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ NA OBSZARACH WIEJSKICH

Nagroda II-go stopnia		
Urząd Gminy w Wielkiej Nieszawce Wójt Kazimierz Kaczmarek www.wielkanieszawka.pl	ul. Toruńska 12 87-165 Cierpice pow. toruński woj. kujawsko-pomorski	Centrum Sportu i Rekreacji OLENDER w Wielkiej Nieszawce.
Nagroda III-go stopnia		
Centrum Tradycji i Turystyki Gór Świętokrzyskich Dyrektor Anna Łubek www.osadasrednioweczna.eu	ul. Partyzantów 3 26-004 Bieliny pow. kielecki woj. świętokrzyskie	Uruchomienie osady średniowiecznej w Hucie Szklanej.
WYRÓŻNIENIA		
Zakład Przetwórstwa Mięsnego <i>PROTASIEWICZ</i>	Ejszerszki 11, 16-406 Rutka Tartak woj. podlaskie pow. suwalski	Produkcja wędlin wytwarzanych według tradycyjnych receptur i metod w ramach działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej.
<i>Snails Garden</i> Gospodarstwo Rolne Grzegorz Skalmowski www.snailsgarden.com	Rydzówka 13/2, 14-400 Pasłęk pow. elbląski woj. warmińsko-mazurskie	Chów i hodowla ślimaków, pozyskiwanie jaj na kawior, produkcja kosmetyków.
<i>Jorge Group</i> Polska Marek Postawka www.odonow.com	Odonów 2 28-500 Kazimierza Wielka pow. kazimierski woj. świętokrzyskie	Ośrodek Konferencyjno-Szkoleniowy <i>Dwór w Odonowie</i> – remont XIX w. obiektu dworsko-parkowego i powołanie Odonowskiego Towarzystwa Kulturalnego.
Bogdan Dams Mała Elektrownia Wodna Fabryka Prądu www.dobraenergia.info	ul. Afrykańska 16e/21 03-966 Warszawa Adres przedsięwzięcia: Gmina Jastrzębia, miejscowość Goryń, jaz piętrzący na rzece Radomce pow. radomski woj. mazowieckie	Uruchomienie Małej Elektrowni Wodnej wyposażonej w turbinę Archimedes (ślimalową) połączone z działalnością edukacyjną.

Brwinów, 7.05.2013 r.

W kolejnej, XIV edycji konkursu będą oceniane przedsięwzięcia zrealizowane w 2012 r. i w pierwszej połowie 2013 r. Wstępna ocena przeprowadzana jest przez jury na podstawie przesłanych kart zgłoszeń, drugi etap oceny odbywa się podczas wizytacji na miejscu.

Nagrody będą przyznawane w pięciu kategoriach: indywidualnej, rodzinnej, zespołowej, inicja-

tyw na rzecz rozwoju społeczności lokalnych, i po raz pierwszy – w kategorii przedsięwzięć zrealizowanych przez kobiety.

Zgłoszenia można nadsyłać do 15 października 2013 r.

Justyna Piluch
CDR Brwinów

Wydarzenia w regionach

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Dolnośląskiego

Mosty dla Leader'a

Jak będzie wyglądał program Leader w następnym okresie programowania? Jak podtrzymać społeczny zapał rozbudzonych do działania społeczności lokalnych, mimo barier administracyjnych? Jak skutecznie programować rozwój lokalny i przekraczać granice mentalne, administracyjne, państwowe dla lepszego funkcjonowania Partnerstw? Wreszcie jak zbudować most porozumienia i zaufania między interesariuszami Leader'a dla lepszego rozwoju idei trójsektorowej współpracy na rzecz społeczno-gospodarczego rozwoju lokalnego i rozwoju Europy?

Te i szereg innych pytań zadawali sobie uczestnicy trzeciego spotkania ENRD (European Network for Rural Development) Leader Event pn. „Building Bridges for the Future” – „Budując mosty dla przyszłości”, które odbyło się w dniach 17–18 kwietnia 2013 roku w Brukseli. Odpowiedzi na nie szukało blisko 500 osób z 34 krajów Europy. Byli wśród nich przedstawiciele lokalnych grup działania, sieci partnerstw, narodowych i europejskich organizacji, instytucji wdrażających, agencji płatniczych i Komisji Europejskiej. Polskę reprezentowało 16 przedstawicieli LGD i LGR, w tym 3 osoby z Dolnego Śląska. Udział w spotkaniu był możliwy dzięki finansowaniu go przez Komisję Europejską, Dolnośląski Sekretariat Regionalny KSOW, Stowarzyszenie LGD Partnerstwo Kaczawskie, LGD Dobra Widawa i Dolnośląską Sieć Partnerstw LGD.

Dwudniowe spotkanie odbyło się w brukselskim centrum The Egg, powstałym, by na co dzień łączyć

Reprezentacja polskich LGD

teoretyków z praktyką, i było rzadką okazją do tego, aby wziąć udział w otwartej dyskusji z tak liczną grupą rozmówców jednocześnie. Organizatorzy Eventu potrafili stworzyć każdemu uczestnikowi spotkania przestrzeń do wymiany doświadczeń, idei, obaw, czasem silnych emocji. Moderatorzy z ENRD czuwali nad uchwyceniem wszystkich zgłaszanych wniosków.

Spotkanie rozpoczęła sesja plenarna, w czasie której wybrane zostały problemy, uznane za konieczne do rozstrzygnięcia w grupach roboczych drugiego dnia seminarium. Problemy, a czasem po prostu tematy do dyskusji, uczestnicy spotkania przyporządkowali 3 głównym strumieniom tematycznym, wyłonionym wcześniej na podstawie analizy ankiet przesłanych przez uczestników spotkania.

Pierwszy strumień poświęcony był temu, jak zaprojektować Program Leader, uwzględniając jego wartość dodaną, a zarazem wyróżnik, czyli kapitał społeczny. Drugi koncentrował się na tym, w jakim

Sesja plenarna – rozpoczęcie obrad

kierunku rozwijać Lokalne Strategie Rozwoju i jak poszerzać grono osób zaangażowanych w rozwój lokalnych grup działania i realizację LSR. Najszerszą tematycznie grupę problemów skupił strumień trzeci. Dlatego znaczna grupa uczestników spotkania, wierząc w wagę swojej opinii, poszukiwała odpowiedzi na pytanie, jak uprościć i bardziej efektywnie wdrożyć podejście Leader w przyszłym okresie programowania.

Pierwszy dzień był poświęcony przede wszystkim wymianie doświadczeń, odkrywaniu wspólnych problemów i poszukiwaniu rozwiązań. Szczególną rolę, zdaniem organizatorów, miała odgrywać wymiana myśli między uczestnikami spotkania podczas przerw kawowych. I faktycznie, łatwiej przychodziło zrozumienie stanowiska agencji płatniczych, gdy nie dzieliła nas mównica i pozycja słuchającego oraz słuchanego, a łączyła filiżanka kawy. Był też czas na zaprezentowanie dobrych praktyk z zakresu rozwoju terytorialnego LGD, stymulowania wzrostu społecznego zaangażowania Programem, współpracy międzynarodowej między Partnerstwami oraz wdrażania i ewaluacji Programu Leader.

Bliższemu poznaniu i nawiązaniu kontaktów sprzyjał zorganizowany na koniec dnia Jarmark Partnerstw o nazwie Leader Fair. Oprócz materiałów informacyjnych na stoiskach gościły produkty lokalne

i rzemiosło z ponad 30 państw, w tym z Polski i Dolnego Śląska – krówki z Dobrej Widawy, kaczawskie sery, ogórki i ceramika z Dobkowa. Znow była to okazja do kularowych rozmów, poznania i posmakowania kulinarnych specjałów oraz podpatrzenia pomysłu na ciekawe wydawnictwo. Plakietki przyklejone do ubrania uczestników jarmarku, z napisem sugerującym zakres tematyczny planowanych działań (np. ecological education), ułatwiały nawiązanie kontaktu i znalezienie partnera za granicą.

Drugi dzień obrad rozpoczął się od podejmowania decyzji. Już przy wejściu uczestnicy spotkania wybierali jeden z trzech strumieni tematycznych, a w jego obrębie zagadnienie, którym mieli zajmować się już do końca spotkania.

W Radzie Programowej w Partnerstwie Kaczawskim reprezentuję trzeci sektor i szczególnie bliski jest mi problem małych projektów i problemów, z jakimi borykają się małe organizacje pozarządowe, tak mocno przez nas przekonywane do włączenia się w Program. Są to organizacje, które razem z nami pisały Lokalną Strategię Rozwoju. Tymczasem okazało się, że procedury administracyjne poprzez zasady wydatkowania pieniędzy, skutecznie utrudniły możliwości ich wykorzystania. Dlatego znalazłam miejsce w grupie poszukującej odpowiedzi na pytanie: jak uprościć małe projekty?

Grupa ds. małych projektów

Razem z przedstawicielami LGD'ów z Węgier, Niemiec, Szkocji, Francji i Szwecji, przedstawicielami ARiMR z Polski, Instytucji Wdrażających z Irlandii, Wielkiej Brytanii oraz przedstawicielki Komisji Europejskiej wypracowaliśmy wnioski zgłoszone do sesji plenarnej, zamykającej spotkanie:

1. Na poziomie rozporządzenia Komisji Europejskiej zdefiniować małe projekty i nadać im mniej restrykcyjne zasady, niż obowiązujące dla dużych projektów.
2. Uprościć wnioski i zminimalizować liczbę załączników.
3. Wprowadzić zasady zbliżone do modelu szwedzkiego dla małych grantów, gdzie jako projekty parasolowe rozpatrywane są one na poziomie LGD, i obejmują szeroki wachlarz aktywności podlegających finansowaniu.
4. Szczegółowe zasady wdrażania projektów parasolowych pozostawić do ustalenia na poziomie poszczególnych państw członkowskich.
5. Górny pułap wsparcia ustalić na maksymalnym poziomie 5000 Euro. Suma ta może być mniejsza, w zależności od kraju i możliwości, jakie daje ta kwota.
6. Skrócić czas oczekiwania na rozpatrzenie aplikacji.
7. Wprowadzić prefinansowanie, np. na poziomie 50%, reszta po złożeniu wniosku o płatność.

Choć dla wielu z nas brzmi to dziś jak pobożne życzenia, to jak wiadomo nawet życzenia, które są często powtarzane, w końcu stają się realne. Oby tylko nie minęły się z oczekującymi. Bowiem problemem w Europie staje się odejście społeczności lokalnych od Programu. Zdaniem członków grupy roboczej, małe projekty mogą poprawić wizerunek Leader'a i być motorem innowacji na wsi.

W czasie sesji końcowej wnioskowano także o uproszczenie ewaluacji działań realizowanych przez LGD, przejrzystość wskaźników i potrzebę funkcjonowania elektronicznej platformy wymiany informacji o dobrych praktykach. Padały też głosy zachęcające do umacniania sieci partnerstw na poziomie krajowym i europejskim, tak aby głos zdeklarowanych na spotkaniu leader-holików, leader-romantyków i przyjaciół lidera, był lepiej słyszalny.

Dziś wiele zależy od dobrej woli i wiary w tak dużą, społecznie działającą grupę ludzi w całej Europie, którzy na co dzień żyją Leader'em. Tytułowe budowanie mostu jest konieczne. Niewątpliwie potrzeba nam głównie mostu zaufania, bo to ono leży na początku drogi do uproszczenia procedur administracyjnych w tych miejscach, gdzie skutecznie hamują one rozwój wiejskich społeczności lokalnych.

Ewelina Rozpędowska

Stowarzyszenie „LGD Partnerstwo Kaczawskie”

Zdjęcia: Ewelina Rozpędowska, Mieczysław Skuza

Więcej informacji znajdą państwo na:

http://enrd.ec.europa.eu/en/leader-event-2013_en.cfm

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Letni weekend na kujawsko-pomorskiej wsi

Kujawsko-pomorska wieś była tego lata wyjątkowo atrakcyjna dla mieszkańców regionu oraz turystów. W ciekawy sposób prezentowano dziedzictwo

kulturowe i kulinarne wsi nawet w najmniejszych miejscowościach. Przedsięwzięcia były efektem partnerskich działań organizacji i instytucji, które otrzymały dofinansowanie ze środków Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, w ramach wojewódzkiego konkursu „**Wieś na weekend**”. Projekty realizowane były od maja do października.

Do aktywnego wypoczynku nad malowniczą rzeką Osą, zachęcało Stowarzyszenie „Pro Publico Bono”, które 8 czerwca 2013 r. zorganizowało na terenie gminy Gruta, w powiecie grudziądzkim, **rajd pieszy, rowerowy i kajakarski**. Rajd pieszy liczący 13 km wyruszył z miejscowości Dąbrówka Królewska. Uczestnicy rajdu rowerowego pokonali trasę 30 km, natomiast na kajakarzy-amatorów czekała przeprawa krętą rzeką na odcinku 3 km, a zaawansowani wodniacy mogli poznać uroki Osy na 6-kilometrowej trasie. Aktywny wypoczynek w połączeniu z poznawaniem walorów przyrodniczych terenów wiejskich okazał się doskonałym sposobem na spędzenie wolnego czasu.

W kolejny czerwcowy weekend można było udać się do miejscowości Czarze w gminie Dąbrowa Chełmińska koło Bydgoszczy, gdzie blisko 80 wystawców prezentowało swoje wyroby kulinarne i rękodzielnicze podczas **III Jarmarku w Zakolu Dolnej Wisły**. Była to świetna okazja do zakupu coraz bardziej cenionych produktów tradycyjnych. Wśród licznych atrakcji znalazły się programy artystyczne przygotowane przez gminy Zakola Dolnej Wisły, pokazy garncarskie oraz prezentacje pieczenia podpłomyków. Ważną częścią imprezy był **„Festiwal Kultury Dawnej”**, dzięki któremu uczestnicy zapoznali się z tradycjami dawnego rzemiosła i dziedzictwa kulinarnego. W jednej chwili, dzięki pokazom grupy rekonstrukcyjnej „Kuźnia Kultury”

Festiwal Kultury Dawnej

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM LGD ZAKOLE DOLNEJ WISŁY

Impreza plenerowa w Lulkowie

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM STOWARZYSZENIA ODKRYWCÓW KON-TIKI

z Grubna, można było przenieść się do średniowiecza, poznając między innymi sztukę walk rycerskich, tańców średniowiecznych, technikę dawnych rzemiosł oraz formy średniowiecznych zabaw, a także tajniki budowy „drabiny feudalnej”.

Pod hasłem **„Kolumb odkrył Amerykę, Ty odkryj Lulkowo”**, kryje się czerwcowy impreza, podczas której najmłodszy mieszkańcy Torunia i okolic poznawali folklor Kujaw. W miejscowości Lulkowo koło Torunia można było stworzyć własny strój regionalny, posłuchać muzyki i zobaczyć tańce w wykonaniu zespołu folklorystycznego. Najmłodszy uczestnicy wzięli udział w podchodach, poszukując skarbów w okolicznych lasach i wsiach, za pomocą nowoczesnego sprzętu GPS. Dzieci z ogromną satysfakcją zaznaczały swój kolorowy ślad na wielkiej kolorowance. Nie zabrakło

Festyn Kolejarski „Zapomniana Stacja”

ZRÓDŁO: ARCHIWUM GMINNEGO OŚRODKA KULTURY W GOSTYCYNIE

pysznych słodkości z Kujaw w postaci tradycyjnego kajmaku, pokazu jego wytwarzania oraz ciekawych opowieści o historii regionu.

W ostatni weekend lipca w Borach Tucholskich w miejscowości Pruszcz na terenie gminy Gostycyn, odbył się **Festyn Kolejarski pn. „Zapomniana Stacja”**. Impreza była częścią kampanii promującej wioskę tematyczną, której motywem przewodnim są zapomniane dzieje kolei i dworca kolejowego we wsi Pruszcz. Dzięki licznym atrakcjom, nieczyn-

na od połowy lat 90. XX wieku stacja kolejowa, znowu zaczęła tętnić życiem. Podczas festynu odbyła się między innymi wystawa pamiątek kolejarskich, przedstawiających historię stacji i wsi, prezentacja pojazdów szynowych i zabytkowych aut. Zorganizowano przejażdżki osobliwymi pojazdami szynowymi, wyścigi drezyn ręcznych, kolejowe karaoke, wspólne czytanie „Lokomotywy” Tuwima oraz prezentację twórczości ludowej.

Imprezy te, to tylko namiastka tego, co zaferowała kujawsko-pomorska wieś podczas letnich weekendów. Dziedzictwo kulturowe i kulinarne wsi prezentowano również podczas gier terenowych we wsiach Dąbrowa (powiat mogileński), Cekcyn (powiat tucholski), podczas „Pikniku Napoleońskiego” w miejscowości Ostromecko (powiat bydgoski), na III Pikniku Rodzinnym „Świat lokalnych legend” w Górsku k. Torunia, na „Jarmarku Produktu Regionalnego Ziemi Chełmińskiej” w Płużnicy (powiat wąbrzeski), podczas „Artystycznych Spotkań Zamkowych” w Raciążku (powiat aleksandrowski), na Festynie rekreacyjno-historycznym „Gdzie Krajna Lipą Pachnąca” we wsi Wąwelno (powiat sępoleński), podczas „Mlecznego weekendu na dobrzyńskiej wsi” w miejscowości Brzuze (powiat rypiński).

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Lubelskiego

I Targi Turystyki Wiejskiej i Kulturowej „Lubelskie Lato 2013”

Zaprezentowanie dziedzictwa kulturowego i turystycznego naszego województwa, promocja turystyki, produktów tradycyjnych oraz kuchni regionalnej to główne założenia I Targów Turystyki Wiejskiej i Kulturowej „Lubelskie Lato 2013”, które odbyły się w dniach 15–16 czerwca 2013 r. w Zespole Pałacowo-Parkowym w Wierchowiskach.

Dwudniowe przedsięwzięcie o charakterze wystawienniczym rozpoczęło się konferencją pt. „Kultura i turystyka na Lubelszczyźnie – razem czy osobno?”, w której wzięli udział m.in. przedstawiciele Lokalnych Grup Działania, organizacji turystycznych, ośrodków kultury, gmin, powiatów oraz miast z terenu województwa lubelskiego. Jednocześnie w trakcie trwania konferencji na polach golfowych odbywał się I Turniej Golfowy o Puchar Marszałka Województwa Lubelskiego. Uwieńczeniem pierwszego dnia była inscenizacja „Wesela Gałęzow-

ŹRÓDŁO: Z ARCHIWUM KSOW

skiego”, podczas którego można było skosztować smakowitych tradycyjnych i regionalnych potraw, a całość dopełniały występy kapel ludowych.

Podczas drugiego dnia targów odbyły się prezentacje osiemnastu Lokalnych Grup Działania, Lokalnej Grupy Rybackiej „W Dolinie Tyśmienicy i Wieprza” oraz organizacji spoza naszego województwa – LGD „Stowarzyszenia Rozwoju Ziemi Płockiej”. Prezentacjom towarzyszył kiermasz wy-

robów rękodzielniczych, produktów tradycyjnych i kuchni regionalnej. Niezwykle barwna sceneria przyciągała zwiedzających, a bogaty program przyciągał uwagę nawet najbardziej wymagających odbiorców. Na terenie Zespołu Pałacowo-Parkowego zaprezentowano tradycyjne i regionalne wyroby wytwarzane od lat zgodnie z oryginalnymi recepturami oraz ciekawe rzemiosło artystyczne. Interesującą inicjatywą był pokaz układania strzechy przygotowany przez Muzeum Wsi Lubelskiej.

Odbyły się również konkursy kulinarne: „Tradycje kulinarne regionu”, „Lepienie pierogów”, a także „Konkurs na najciekawsze stoisko”. Dzięki barwnej ekspozycji zaprezentowanej podczas imprezy targowej, LGD „Krasnystaw PLUS” zdobyła I miejsce za najciekawsze stoisko. Ponadto do zapoznania się z kulturą, historią i rodzimą tradycją zachęcały wioski tematyczne: gocka oraz rybacka. W pełnym, oryginalnym umundurowaniu oraz uzbrojeniu zaprezentowali się ułani ze Stowarzyszenia „Szwadron Kawalerii RP im. 24 Pułku Ułanów” ze Świdnika. Przedsięwzięcie było współfinansowane przez Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Lubelskiego ze środków Schematu III Pomocy Technicznej PROW 2007–2013.

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Lubuskiego

Promocja produktów regionalnych woj. lubuskiego w Pałacu Prezydenckim

4 czerwca województwo lubuskie promowało się w Pałacu Prezydenckim w Warszawie. Okazją do zorganizowania tego wydarzenia było „Święto Wolności” obchodzone w rocznicę pierwszych wolnych wyborów, które odbyły się 4 czerwca 1989 roku. Podczas promocji naszego regionu prezydent RP Bronisław Komorowski oraz zaproszeni goście mogli się przekonać, że mimo iż województwo lu-

buskie nie ma długiej historii, to jednak mieszkańcy zadbali o to, by kojarzyło się ono z osiągnięciami. W Pałacu Prezydenckim pokazaliśmy nasze sukcesy w różnych dziedzinach, między innymi w świetnym wykorzystaniu funduszy unijnych. Zaprezentowaliśmy również odradzające się lubuskie winiarstwo. Podczas tej imprezy nie mogło zabraknąć także lubuskiej kultury, tym razem reprezentowanej przez Lubuski Zespół Pieśni i Tańca z Zielonej Góry, gorzowskiego muzyka jazzowego Adama Bałdycha oraz Kapeli Koźlarskiej „Kotkowiacy” ze Zbąszynka. A co było dla ciała? – degustacja różnych pyszności

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR SKOW WOJ. LUBUSKIEGO

regionalnych – od wspaniałych wędlin, wyrobów z mleka koziego, piwa z naszych browarów, nalewek, soków naturalnych, aż do smakowitych czekoladek. Jak na promocję lubuskiego przysłało, obowiązkowo musiało pojawić się wino z lokalnych winnic. Promocja naszego regionu w Pałacu Prezy-

denckim to pomysł marszałek Elżbiety Polak. Inicjatywa ta okazała się ogromnym sukcesem. Z tym, co mamy najlepszego do zaproponowania, zapoznało się około tysiąca osób. Wśród gości pojawił się premier Donald Tusk wraz z małżonką, a także pierwszy premier w wolnej Polsce Tadeusz Mazowiecki. W ogrodach prezydenckich można było dostrzec mnóstwo osób z pierwszych stron gazet – ludzi polityki, nauki, czy kultury. Produkty regionalne okazały się smacznym sukcesem!

Wyjazd studyjny do gospodarstw ekologicznych

W dniach 26–27 czerwca br. odbył się, zorganizowany przez SR KSOW oraz Lubuski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, wyjazd studyjny do gospodarstw ekologicznych z naszego regionu i z sąsiedniego województwa. Uczestnikami wyjazdu byli rolnicy

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM LODR W KALSKU

z województwa lubuskiego. W ciągu dwóch dni odwiedzili oni pięć gospodarstw:

- Gospodarstwo Ekologiczne „Agatka” Barbary i Edwarda Czerwonka z Krzepielowa;
- Gospodarstwo Rolne „Borowiecka Łąka” Jolanty i Pawła Pazdrowskich z Borowca;
- Gospodarstwo Ekologiczne „Farma pod Świerkami” Beaty i Leszka Futymów z Huty Szklanej;
- Gospodarstwo Pszczelarskie „Dutkowiak” z Sulęcina;
- Gospodarstwo Pszczelarskie „Pasięka pod Lasem” Ewy i Romana Kalarus z Glinika.

Celem wyjazdu było zapoznanie rolników z tematyką przetwarzania surowców rolnych. Uczestnicy wyjazdu mogli zwiedzić gospodarstwa oraz przyrzeć się jak prowadzone jest przetwórstwo mleka krowiego, koziego, a także mięsa wieprzowego oraz miodu. Na miejscu była również możliwość degustacji przetworzonych produktów ekologicznych. Podczas wizyt w gospodarstwach uczestnicy otrzymali wiele cennych rad od gospodarzy, była to także okazja do zadawania pytań na temat produkcji oraz dobrych praktyk.

Woodstock

Sekretariat Regionalny KSOW Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego po raz pierwszy uczestniczył w Przystanku Woodstock. Inicjatorką udziału KSOW-u oraz PROW-u w kostrzyńskiej imprezie była marszałek województwa lubuskiego Elżbieta Polak. Pomysł pani marszałek okazał się strzałem w dziesiątkę, bo promocja lubuskiego mleka pozostanie w pamięci wielu osób z pewnością na długie lata. Bo jak nie pamiętać, skoro stało się w kolejce, w upalnie piekącym słońcu, by wydoić krowę z lubuskim mlekiem. Krowa oczywiście była sztuczna, ale kolejka jak najbardziej prawdziwa. Na przyjemność jej wydojenia trzeba było poczekać co najmniej 15 minut. Szacuje się, że z tej możliwości skorzystało około

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR SKOW WOJ. LUBUSKIEGO

5 tys. osób. W nagrodę za... wytrwałość woodstockowicze otrzymywali kartonik lubuskiego mleka. Łącznie rozdanych zostało blisko 4 tys. takich kartoników. Dlaczego akurat mleko? Bo – jak podają statystyki – nasz region przewyższa średnią krajową w produkcji tego białego płynu aż tysiącrotnie, i to jest z pewnością doskonały powód, by się tym chwalić. Podczas tegorocznego Przystanku Woodstock można było skosztować nie tylko lubuskiego mleka, ale również innych smakołyków, gdyż odbył się tam jarmark połączony z degustacją produktów regionalnych. Przez wszystkie dni imprezy na gości czekał stół ze swojskim jadłem, czyli m.in.: chleb na zakwasie, kiełbasa, szynka i sery (oczywiście nie mogło zabraknąć serów z mleka koziego). Na poszczególne dni jarmarku przygotowano także „hity kulinarne”. I tak, w pierwszym dniu Woodstocku można było skosztować pysznego żurku oraz bigosu z lubuskiej kapusty, w którym znalazły się grzyby z lubuskich lasów. W kolejnym dniu przebojem stała się zupa dyniowa. Podczas degustacji pojawiły się również krem z borowików z lubuskich lasów oraz szynka z dzika w sosie myśliwskim.

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Łódzkiego

Najsmaczniejsze warsztaty w Łódzkiem

16 czerwca Rynek Manufaktury był najbardziej kolorowym miejscem w całym województwie. Tego dnia, za sprawą IV edycji Smaków Ziemi Łódzkiej, do Łodzi zjechały koła gospodyń wiejskich, twórcy ludowi i zespoły folklorystyczne. Impreza przyciągnęła tłumy, ale chyba to specjalnie nie dziwi, bo takim barwom, zapachom i dźwiękom nikt nie mógł się oprzeć.

W specjalnie przygotowanym namiocie przez cały dzień prawdziwe gospodynie dwoiły się i troiły, by pokazać zainteresowanym jak przygotować tradycyjne potrawy, a nad przyrządzaniem lokalnych smakołyków czuwał mistrz kuchni Andrzej Polan. Swoje umiejętności w kuchni prezentował także Marszałek Województwa Łódzkiego Witold Stępień, przygotowując wspaniałe ciastka dla publiczności. Wiele emocji dostarczyły dwa konkursy, „Smaczne Łódzkie” – na najsmaczniejszą potrawę w regionie, oraz „Folk-Nuta”, którego zadaniem było wyłonienie najlepszego zespołu prezentującego repertuar ludowy. W 2013 roku bez-

konkurencyjny okazał się „Kurczak faszerowany na słodko z borówką leśną”, a sprawności i zdolności w tańcu jeszcze długo zazdrościć będziemy zespołowi „Sami Swoi”, który okazał się najlepszy podczas zorganizowanego przeglądu. W jego ślady idą już dzieci z Zespołu Wokalno-Tanecznego „Kuniczanka”, które zdobyły pierwsze miejsce w „Małej Folk-Nucie”.

Społecznicy są wśród nas

Pobudzają lokalne inicjatywy, jednoczą ludzi i inspirują. Bezinteresownie poświęcają się temu, co robią, nie licząc na ordery i pochwały. Takie osoby z województwa łódzkiego przez parę tygodni odwiedzały miejscowość Jedlicze, bo właśnie tam odbywało się przygotowane dla nich szkolenie.

Trzy dwudniowe zjazdy na przełomie czerwca i lipca sprawiły, że w Jedliczach miała miejsce największa, odnotowana w tym czasie, koncentracja lokalnych „zapaleńców”. Wszystko po to, aby doskonalić ich umiejętności, zwiększyć kompetencje i wymieniać doświadczenia. Kursy dotyczyły głównie integracji i zarządzania, pozyskiwania

Szkolenie dla liderów wiejskich

i rozliczania środków z działalności organizacji oraz promocji i animacji. Uczestnicy szkolenia nie tylko nabyli nowe umiejętności, ale też poznali siebie nawzajem i chętnie dzielili się doświadczeniami

i przemyśleniami. Po zakończeniu szkolenia, nadal utrzymują oni ze sobą kontakt, dzielą się informacjami o działaniach i wydarzeniach, które odbywają się na terenie ich gmin.

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Małopolskiego

Po dobre praktyki do Irlandii – irlandzki system wdrażania podejścia LEADER

W dniach 17-21 czerwca br. przedstawiciele Lokalnych Grup Działania wraz z dr. Stanisławem Sorysem – członkiem Zarządu Województwa Małopolskiego – na czele, uczestniczyli w wyjeździe studyjnym do Irlandii.

Wizyta stanowiła okazję do zapoznania się z irlandzkim systemem wdrażania podejścia Leader. W dniu 18 czerwca w siedzibie LGD South&East

Cork Area Development SECAD odbyło się spotkanie z pracownikami oraz dyrektorem organizacji, którzy zaprezentowali historię SECAD, zasady działania LGD, strukturę władz, źródła finansowania oraz przykładowe przedsięwzięcia, które zostały sfinansowane przy pomocy projektów złożonych do SECAD. W kolejnych dniach uczestnicy mieli okazję odwiedzić miejsca, w których zrealizowano przedstawione w siedzibie SECAD projekty. Siedziba wizytowanej LGD znajduje się w miejscowości Midleton, położonej na wschód od Cork. Obszar działalności LGD obejmuje południowo-wschod-

»Z ŻYCIA KSOW

nią część hrabstwa Cork (z wyłączeniem samego miasta). Ten obszar zamieszkuje około 150 tysięcy mieszkańców. Grupa powstała w 1995 roku. SECAD jest jedną z największych LGD pod względem obszaru oraz liczby mieszkańców, a także wielkości pozyskiwanych środków.

Pierwszym z wizytowanych miejsc podczas kilkudniowego wyjazdu było Trabolgan Holiday Village, które znajduje się na wschód od Cork. Jest to ośrodek wypoczynkowy zapewniający atrakcje dla dzieci oraz dorosłych. Ośrodek położony jest na obszarze 56 hektarów, na którym to terenie usytuowanych jest 200 domków letniskowych, basen, tory gokartowe (dla starszych i młodszych dzieci), park linowy, pole do łucznictwa, pole do paintballu, minigolf, pomieszczenia do zajęć (organizowane są w nich przedstawienia teatralne, występy zespołów regionalnych, karaoke, uroczystości rodzinne, itp.), kompleks sportowy ze sprzętem do gry w badminton, piłkę nożną, tenisa, koszykówkę i siatkówkę.

Warto w tym miejscu nadmienić, iż część ośrodka została sfinansowana z funduszy otrzymanych w ramach wniosku złożonego do LGD SECAD (budynek wraz z wyposażeniem, stanowiący część kompleksu sportowego). W ciągu roku kompleks jest odwiedzany przez około 100 tysięcy osób.

Kolejnym punktem programu wyjazdu była miejscowość Cobh, w której znajduje się drugi największy port naturalny na świecie oraz jedna z atrakcji turystycznych (sfinansowana ze środków pozyskanych przez LGD) – muzeum Titanic Experience, w którym znajdują się wystawy poświęcone Titanicowi. Podczas zwiedzania muzeum uczestnicy wyjazdu zapoznali się m.in. z historią Titanica (jak powstawał i jak był uruchamiany) oraz historią pasażerów, którzy byli uczestnikami tragicznego rejsu. Cobh był ostatnim portem przed wypłynięciem statku w rejs, skąd zabranych zostało 123 pasażerów. Na wystawie zwiedzający mają możliwość zapoznania się z historią prężnego prze-

mysłu i ekscytującymi innowacjami projektowymi, które doprowadziły do powstania Titanica – w tamtych czasach największego i najbardziej luksusowego statku na świecie. Muzeum prezentuje m.in. wnętrze statku z dokładnymi replikami kabin pierwszej, drugiej i trzeciej klasy. Dzięki korzystaniu z interaktywnych ekranów dotykowych, odwiedzający mogą zagłębić się w epicką sagę przedstawiającą historię Titanica, co pozwala na pogłębienie wiedzy i ocenę, które z jej elementów są prawdziwe, a które są tylko kreacją ludzkiej wyobraźni. Podczas wizyty w Cobh uczestnicy zwiedzili również rzymskokatolicką katedrę św. Colmana zbudowaną w stylu francuskiego gotyku, która powstawała przez 47 lat. Prace zostały rozpoczęte już w 1868 roku, a zakończone dopiero w 1915 roku.

W Tracton Community Centre, które było kolejnym miejscem, uczestnicy wyjazdu zapoznali się z historią ośrodka oraz jego działalnością. Prezentacja uwzględniała informacje dotyczące sposobu finansowania działalności centrum oraz pozyskanych środków. Tracton Community Centre (Centrum Społeczności w Tracton) powstało w miejscu starej

szkoły. W związku ze zmniejszeniem się liczby dzieci oraz wybudowaniem nowej szkoły w pobliskiej miejscowości, budynek został zamknięty. Z upływem lat ulegał zniszczeniu. Z powodu istniejącego zagrożenia związanego z zawaleniem się budynku, miejscowy samorząd podjął decyzję o stworzeniu komitetu (10 osób), który miał za zadanie zdobycie funduszy na odbudowę budynku i jego adaptację na miejscowe centrum społeczności. Ostatecznie w wyniku starań komitetu udało się uratować budynek i w 2008 roku otworzono ww. centrum. W kolejnych latach pozyskano fundusze na rozbudowę centrum w ramach wniosku złożonego do LGD SECAD (budynek z zapleczem biurowym i sanitarnym). Co ciekawe, obecnie trwają prace polegające na dobudowywaniu do istniejącego budynku części, w której zlokalizowany będzie teatr. W Centrum odbywają się cykliczne imprezy dla lokalnej społeczności, wydawana jest gazetka oraz prowadzone są liczne warsztaty oraz szkolenia (w zależności od zapotrzebowania i zainteresowań), a także nauka języków obcych i tańca. Na parterze budynku zlokalizowana jest sala, z której podczas organizowanych

»Z ŻYCIA KSOW

spotkań mogą korzystać matki z dziećmi. Budynek można również wynająć m.in. do organizacji uroczystości rodzinnych.

W ostatnim dniu wyjazdu uczestnicy zwiedzali Rumley's Open Farm. Farma prowadzona jest we wschodniej części Cork i obejmuje obszar 20 hektarów. Jest to farma rodzinna, która została otwarta dla zwiedzających w 2012 roku. Samo gospodarstwo rolne istnieje już ponad 15 lat. Główną atrakcją dla najmłodszych jest żywy inwentarz. Zobaczyć tam można króliki, kury, owce, ale także lamy, kuczki, wielbłądy oraz wiele innych ciekawych zwierząt. Farma jest miejscem, gdzie można zapoznać się ze zwyczajami zwierząt, pogłaskać je oraz uczestniczyć w przygotowywaniu posiłków dla zwierząt i w ich karmieniu (możliwa jest również obserwacja dojenja krów). Na terenie farmy dla najmłodszych przygotowano place zabaw, a dla dorosłych ogród, restaurację i kawiarnię, gdzie można odpocząć po

emocjonującym zwiedzaniu. Farma jest również doskonałym miejscem do organizacji urodzinowych przyjęć dla dzieci, urozmaiconych ciekawymi zajęciami na powietrzu. Produkty powstałe na farmie są dostępne w małym sklepiku znajdującym się na miejscu. Otwarcie farmy dla zwiedzających oraz budowa całego zaplecza (restauracja, sklep, adaptacja stodoły na część dydaktyczną) możliwa była dzięki funduszom uzyskanym w ramach wniosku złożonego do LGD SECAD.

Mamy nadzieję, iż wszystkie inicjatywy organizowane przez Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Małopolskiego polegające na wizytacji u zagranicznych partnerów i zapoznaniu się z przykładami dobrych praktyk zrealizowanych dzięki wsparciu środków z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, przyczynią się do sprawnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich naszego województwa.

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Mazowieckiego

Dożynki w województwie mazowieckim

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich w województwie mazowieckim corocznie współorganizuje dożynki wojewódzkie – największą i jedną z najważniejszych rolniczych imprez w regionie. To okazja do podziękowania za plony, ale także do spotkania w gronie samorządowców i rolników oraz do przygotowania prezentacji, wystaw i pokazów. W tym roku w XV Dożynkach Województwa Mazowieckiego w Miętnej wzięło udział 38 delegacji wieńcowych z powiatów całego województwa i gmin z powiatu garwolińskiego, a przyciągnęły one ponad 12 tysięcy uczestników.

Barwny i ciągnący się ponad kilometr korowód dożynkowy poprowadzili gospodarze uroczystości – Marszałek Województwa Mazowieckiego Adam Struzik, Wojewoda Jacek Kozłowski, Starosta Garwoliński Marek Chciałowski i Wójt Gminy Garwolin Tomasz Łysiak, którzy po uroczystej mszy świętej koncelebrowanej pod przewodnictwem Biskupa Siedleckiego JE Zbigniewa Kiernikowskiego otrzymali od starostów dożynkowych Pani Agnieszki Kurek i Pana Krzysztofa Towalskiego, tradycyjny chleb obrzędowy. Obiecując jego sprawiedliwe dzielenie, ruszyli w licznie zgromadzony tłum na terenie Zespołu Szkół Rolniczych im. Stanisława Staszica w Miętnej. Tej najważniejszej ceremonii dożynkowej towarzyszyły pieśni obrzędowe w wykonaniu popularnego Zespołu Ludowego z Gończyc oraz Orkiestry Dętej OSP w Trąbkach. Chwilę później przyszedł czas na wystąpienia okolicznościowe i listy, w tym od Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego.

Część oficjalną Dożynek zakończyło wręczenie nagród w konkursie na najpiękniejszy wieniec do-

żynkowy, przyznanych odznaczeń państwowych i resortowych, podsumowanie konkursów i rolniczych plebiscytów. W konkursie wieńcowym zwyciężył **powiat nowodworski**, drugie miejsce zajęła **Ostrów Mazowiecka**, a trzecie **Kozienice**. Jury przyznało także 5 wyróżnień (**Łosice, Piaseczno, Radom, Pruszków i Siedlce**), i jak zgodnie podkreślali jego członkowie – wybór laureatów nie był prosty, bo wszystkie wieńce zasłużyły na pochwałę i podziękowanie za trud włożony w ich przygotowanie.

Na program artystyczny złożyły się burliwie przyjęte koncerty Zespołu Ludowego z Gończyc, Orkiestry Dętej OSP Garwolin wraz z bardem Tadeuszem Talarkiem, wspaniałej gwiazdy Haliny Kunickiej, garwolińskiego zespołu Navi, a w wielkim finale Patrycji Markowskiej, której towarzyszył zespół i finalistka konkursu „Voice of Poland” Monika Szostak.

W trakcie dożynek tradycyjnie odbywały się kiermasze i wystawy – m.in. prezentowano nowoczesny sprzęt rolniczy, przygotowane zostały stoiska lokalnych grup działania i lokalnych firm, grup producenckich, a także stoisko Samorządu Województwa Mazowieckiego. Nasze prezentacje produktów tradycyjnych i lokalnych, oferty turystycznej i kulturalnej cieszyły się wielkim zainteresowaniem, przyciągając wielu zwiedzających.

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Opolskiego

Z kulinarną wizytą w Świętokrzyskiem

W dniach 29–31 lipca 2013 roku odbył się wyjazd studyjny do województwa świętokrzyskiego, w ramach którego zaprezentowano efekty działania regionalnej sieci „Dziedzictwo Kulinarne Świętokrzyskie”. Głównym celem wyjazdu z zakresu dziedzictwa kulinarnego była wymiana doświadczeń i dobrych praktyk dotyczących wytwarzania i promocji oraz sprzedaży bezpośredniej produktów regionalnych.

W wyjeździe studyjnym wzięło udział ok. 40 osób: producentów wyrobów tradycyjnych i regionalnych, przedstawicieli gospodarstw agroturystycznych, restauracji, przedsiębiorstw związanych z Regionalną Siecią Dziedzictwa Kulinarne Województwa Opolskiego, a także reprezentantów opolskich inspekcji kontrolujących jakość żywności. Władze regionu reprezentował Antoni Konopka z Zarządu Województwa. Opolanie mogli zapoznać się z działaniami województwa świętokrzyskiego i zrealizowanymi projektami wspierającymi: rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, sprzedaż bezpośrednią regionalnych i ekologicznych produktów rolnych, tworzenie „samowystarczalnych” gospodarstw rol-

nych oraz obiektów gastronomicznych oferujących potrawy przygotowane z produktów lokalnych, a także z dalszymi planami w tym zakresie.

Na trasie podróży była m.in. przetwórnia ryb w Oksie, sięgająca swoimi tradycjami XVI wieku, zakład wyrobów tradycyjnych „u Bogusia” w Łosieniu, produkujący mięso i wędliny z wieprzowiny; cukiernie „Dorotka”, w których ciasta są wytwarzane na bazie produktów ekologicznych i regionalnych oraz sklep „Tygiel Smaków”, oferujący wszelkiego rodzaju wyroby regionalne i ekologiczne.

Podróż studyjna opolskich członków ESRDK do woj. świętokrzyskiego

ZRÓDŁO: MATERIAŁY WŁASNE UMWO

Opolska grupa odwiedziła rodzinną pasiekę „Miody Napękowski” – producenta miodu oraz produktów pszczelarskich, sklep „Bio-Bojek” w Ostrowcu Świętokrzyskim, oferujący ekologiczne i regionalne wyroby mleczarskie, piekarnicze oraz owocowe i warzywne; piekarnie „Maspek” w Zawichoście, których flagowym produktem są szczodroki, ciastkarnię „U Szarego” oraz grupę producentów owoców „Sad Sandomierski”, zajmującą się także tłoczeniem soków. Zapoznano się także z funkcjonowaniem Spółdzielni Mleczarskiej w Opatowie, produkującej krówkę opatowską – produkt wpisany na ministerialną Listę Produktów Tradycyjnych. Delegacja z Opolszczyzny gościła też w przetwórci owoców i warzyw „Domy Wspólnoty Chleba Życia” w Zochcinie, założonej przez Fundację Małgorzaty Chmielewskiej oraz odwiedziła malowniczo położone gospodarstwo agroturystyczne „Dworek Staropolski” w Nizinach.

Współorganizatorem wizyty był Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego.

Z kobietami o ich aktywności

Około 80 aktywnych kobiet z wielu regionów naszego kraju wzięło udział w dwudniowej konferencji nt. *Aktywność kobiet na obszarach wiejskich szansą na poprawę jakości życia*. Konferencja, promująca przedsiębiorczość i kreatywność mieszkanki wsi, zorganizowana została w Zakrzowie i w Polskiej Cerekwi przez Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego.

Barbara Kamińska z Zarządu Województwa, inicjatorka tego spotkania, zaprosiła przedstawicielki wielu środowisk – reprezentantki samorządów całego kraju, biznesu, mediów, sektora edukacji, zdrowia oraz organizacji pozarządowych. Otwierając konferencję przedstawicielka Zarządu Województwa mówiła, że chciałaby, aby stała się ona przede wszystkim okazją do wymiany dobrych praktyk w wielu sferach aktywności, ważnych dla każdej z uczestniczek. *Wierzę, że konferencja da nam nie tylko możliwość dyskusji o doskwierających nam trudnościach, ale i poszukiwania ich konstruktywnych rozwiązań* – podkreślała inicjatorka spotkania.

List do uczestniczek konferencji wystosowała Pierwsza Dama RP Anna Komorowska, m.in. pisząc w nim: *Każdy głos w sprawie żywotnych interesów kobiet mieszkających na wsi jest wart nagłaśniania; ich życie społeczne i rodzinne ma swoją specyfikę, zależną od warunków, w jakich funkcjonują. [...] Jestem przekonana, że to obecne spotkanie będzie wspianą okazją zarówno do promowania kreatywnych postaw kobiet, służących społeczeństwu lokalnemu i dających przykład innym swoją inspirującą postawą, jak i do wymiany cennych doświadczeń*. I rzeczywiście tak było – żywą dyskusję panelową poprowadziła Katarzyna Dowbor, zaś Dorota Stasikowska-Woźniak, trenerka i inicjatorka wielu akcji społecznych, poprowadziła interesujące warsztaty z kreowania własnego wizerunku. Najważniejsze wątki i ustalenia z tej konferencji zostaną niebawem opublikowane.

Barbara Kamińska z Zarządu Województwa, dziękując wszystkim za udział w tym wydarzeniu, wyraziła nadzieję, że konferencja stanie się cykliczną imprezą, na którą aktywne kobiety zawsze znajdą czas w swoich wypełnionych terminarzach.

Konferencję swoim patronatem objęła Pani Joanna Mucha – Minister Sportu i Turystyki.

Karłowice najpiękniejszą wsią Opolszczyzny w 2013 r.

Miejscowość Karłowice w gminie Popielów została laureatką konkursu „Piękna wieś opolska 2013” w kategorii „Najpiękniejsza wieś”.

W tegorocznej edycji konkursu rywalizowało 11 wsi w kategorii „Najpiękniejsza wieś”, 3 miejscowości w kategorii „Najlepszy start w Odnowie Wsi” i siedem w kategorii „Wieś dziedzictwa kulturowego”. Ponadto zgłoszono do oceny 12 projektów w kategorii „Najlepszy projekt Odnowy Wsi” oraz trzy domostwa w kategorii „Najpiękniejsza zagroda wiejska”.

Jury uznało, iż w kategorii „Najpiękniejsza wieś” na drugie miejsce zasłużyła miejscowość Zębowice. Trzecie miejsce zdobyły ex-quo wsie Walce oraz Centawa (gmina Jemielnica).

»Z ŻYCIA KSOW

W tegorocznym konkursie po raz pierwszy oceniana była przez grono ekspertów, m.in. z dziedziny ochrony zabytków, architektury, zagospodarowania przestrzennego, nowa kategoria „Wieś dziedzictwa kulturowego”. Tu jury przyznało jedną nagrodę – laureatką została wieś Jemielnica.

Główną nagrodę przyznano także w kategorii „Najlepszy start w Odnowie Wsi”. Otrzymała ją wieś Rozmierka w gminie Strzelce Opolskie. W tej samej kategorii na dwa równorzędne wyróżnienia zasłużyły wsie Gierszowice w gminie Olszanka oraz Ciepłowice w gminie Dąbrowa.

W kategorii „Najlepszy projekt” pierwsze miejsce przyznano wsi Zagwiździe w gminie Murów za „Zabytkowe Centrum Kultury” mieszczące się w dawnej kuźni. Drugie miejsce zdobyła miejscowość Kadłub w gminie Strzelce Opolskie za „Muzeum bez murów”, a trzecie wieś Koperniki w gminie Nysa za projekt „Pierniki prosto z Kopernik”. Wyróżnienie w tej kategorii otrzymała wieś Skorogoszcz w gminie Lewin Brzeski za projekt „Legenda o Skorogoszczy”. I wreszcie w kategorii „Najpiękniejsza zagroda wiejska” dwa równorzęd-

ne trzecie miejsca otrzymali państwo Teresa i Joachim Sobotowie ze wsi Olszowa w gminie Ujazd oraz państwo Małgorzata i Wilhelm Kopitzowie ze wsi Pietna w gminie Krapkowice.

Konkurs „Piękna wieś opolska” odbywał się po raz szesnasty. Jego uroczyste podsumowanie i wręczenie nagród zaplanowane jest na 21 września br. w Karłowicach – w miejscowości, która zwyciężyła tegoroczną rywalizację.

Karłowice – Najpiękniejsza Wieś 2013

ZRÓDŁO: MATERIAŁY WŁASNE UMWO

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Podkarpackiego

XVIII Jarmark Garncarski

Każdego roku na początku lipca Zagrodę Garncarską w Medyni Głogowskiej odwiedzają tłumy miłośników tradycji garncarskich, ludowego rękodzieła, dobrej kuchni i ciekawej muzyki na ludową nutę. Tym magnesem jest, organizowany już po raz osiemnasty, „Jarmark Garncarski”.

Medynia Głogowska – niegdyś ogromne centrum garncarstwa, dziś jest miejscem z klimatem, w którym promuje się i rozwija lokalny produkt turystyczny, oparty na dziedzictwie kulturowym.

Jarmark Garncarski to duże przedsięwzięcie, którego celem jest promocja garncarskiego dziedzictwa największego w Polsce ośrodka garncarskiego, z którego kiedyś wyruszyli garncarze, by zakładać nowe ośrodki garncarskie zarówno na terenie Podkarpacia, jak i w innych regionach.

Podczas Jarmarku zorganizowane zostały warsztaty, a miłośnicy ceramiki mogli podziwiać prezentowane na stoiskach wyroby garncarzy – wysokie dzbany, ozdobne misy, dwojaki, garnki do pieczenia ziemniaków. Wszystkie prace wypalane były tradycyjnie na siwo, biskwit lub pokrywane szkliwem.

XVIII Jarmark Garncarski

ZŹRÓDŁO: ARCHIWUM KSOW

Ponadto nie zabrakło smakołyków kuchni regionalnej. W tym roku zorganizowany został konkurs kulinarny pod hasłem „Misa z ceramiki, a w niej smakołyki”, w którym udział wzięły regionalne karczmy i koła gospodyń wiejskich. Można było spróbować ziemniaków pieczonych na ognisku w glinianym garnku, jagodzianek, czy proziaków pieczonych na blasze tradycyjnego pieca, ale także wina i nalewki.

Jarmark Garncarski to także koncerty i występy artystyczne, a dla najmłodszych zorganizowane były konkursy tematyczne i inne zajęcia.

Wydarzenie miało na celu nie tylko podtrzymywanie tradycji, ale także wspieranie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości.

Wyroby garncarskie prezentowane podczas XVIII Jarmarku Garncarskiego

ZŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR KSOW

Targi Rzemiosła i Przedsiębiorczości „AGROBIESZCZADY 2013”

W dniach 7–28 lipca 2013 r. Lesko gościło już po raz osiemnasty uczestników Targów Rzemiosła i Przedsiębiorczości „AGROBIESZCZADY 2013”, połączonych z XIII edycją finału regionalnego konkursu „Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów”. Targi od wielu już lat promują nie tylko przedsiębiorczość i rolnictwo tej części Podkarpacia, ale także regionalne kulinarium.

Z roku na rok leskie Targi mogą poszczycić się coraz większą liczbą gości nie tylko z regionu i z Polski, ale także z zagranicy. Gośćmi targów w tym roku byli wystawcy z Ukrainy i Słowacji. Podczas tegorocznej imprezy aż 55 wystawców wzięło udział

„Agrobieszczady 2013”

w XIII edycji konkursu „Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów”. Jego organizatorami na szczeblu wojewódzkim są Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego oraz Marszałek Województwa Podkarpackiego przy współudziale Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Boguchwale. Celem konkursu jest zachowanie i upowszechnianie tradycji kuchni regionalnej.

Historia sprawiła, że ziemie obecnego Województwa Podkarpackiego były tygłem kulturowym, w którym wymieszane zostały tradycje różnych narodów, także tradycje kulinarne. Dziś chcemy te tradycje pielęgnować, dając

„Agrobieszczady 2013”

im nowy wymiar i pomagając, aby przyczyniały się one do kształtowania współczesnego wizerunku naszego regionu – podkreślał w Lesku Wicemarszałek Województwa Podkarpackiego Lucjan Kuźniar.

Na tegorocznych „AGROBIESZCZADACH” nominowano także produkty do ogólnopolskiej nagrody „Perła 2013”. Nominowane zostały: Ser kozi dojrzewający z Pułanki, zaprezentowany przez Gospodarstwo Ekologiczne „Zuza” Lucyny Cwy-

nar z Błędowej Tyczyńskiej; Sok różany – produkt Stowarzyszenia „Kobiety Razem” z Nowej Sarzyny oraz Śliwowica krzeszowska przygotowana przez KGW z Krzeszowa.

Samorząd Województwa Podkarpackiego od lat czyni starania, aby zwiększyć zainteresowanie wyszukiwaniem i wykorzystywaniem starych receptur kulinarnych. W tym celu samorząd wspiera działania mające na celu identyfikację tradycyjnych produktów i ich ocalenie od zapomnienia, zachowując dziedzictwo kulinarne i kulturowe regionu.

XIV FESTIWAL KWIATÓW

W dniu 21 lipca br. już po raz czternasty w Albigowej odbył się coroczny „Festiwal Kwiatów”. Z roku na rok impreza cieszy się coraz większym zainteresowaniem wśród mieszkańców Podkarpacia.

Celem festiwalu jest popularyzacja kwiatów jako ważnego elementu estetycznego wsi podkarpackiej, pobudzanie zainteresowania uprawą kwiatów oraz upowszechnianie sztuki układania kompozycji kwiatowych.

Kompozycje kwiatowe prezentowane podczas XIV Festiwalu Kwiatów

ZRÓDŁO : ARCHIWUM SR KSOW

Przedsięwzięciu towarzyszyły konkursy o tematyce florystycznej, liczne koncerty, kiermasze, a także prezentacje lokalnej i tradycyjnej żywności.

Tematem przewodnim tegorocznego Festiwalu Kwiatów był „Dostojny Mieczyk”. Mieczyki można spotkać w wielu polskich ogrodach. Zjedną sobie zwolenników ze względu na oryginalne kwiaty, ogromną różnorodność kształtów i kolorów, co czyni je bardzo atrakcyjnymi roślinami ozdobnymi.

„Festiwal Kwiatów” to świetna okazja do spotkań z ludźmi kochającymi kwiaty i ogrody, przedstawicielami różnych instytucji, członkiniami Kół Gospodyń Wiejskich oraz sympatykami tego święta.

Organizowane wydarzenie przyczyniło się do promocji twórczości ludowej przez organizację występów zespołów folklorystycznych, zespołów śpiewaczych, kapel ludowych oraz prezentacji rękodzieła ludowego.

Festiwal Kultur i Kresowego Jadła w Baszni Dolnej

4 sierpnia 2013 r. Basznia Dolna zaprezentowała niejedno oblicze – była galicyjskim miasteczkiem, polem bitwy Króla Jana III Sobieskiego z czambułami tatarskimi pod Niemirowem, a także wielonarodową kuchnią, pachnącą smakołykami.

IX edycja Festiwalu Kultur i Kresowego Jadła kultywuje tradycje, z których Podkarpacie jest dumne i znane, przejawiające się w zwyczajach, obrzędach i kulinariach, a także mające swoje źródło w historii. Szczególną rolę w każdej z tych sfer odgrywa wielokulturowa tradycja pogranicza.

Pierwsza edycja festiwalu to 2005 rok. Podczas kolejnych edycji festiwal rozwijał się z roku na rok, w ten sposób z lokalnej inicjatywy, nawiązującej do wielokulturowej tradycji gminy Lubaczów, stał się dużym wydarzeniem o zasięgu wojewódzkim, które odwiedza kilkanaście tysięcy osób.

Stałym już elementem festiwalu jest konkurs „Kresowe Jadło”. Jego celem jest promocja tradycyjnych potraw kresowych, upowszechnienie starych,

regionalnych przepisów kulinarnych, wymiana informacji pomiędzy uczestnikami konkursu.

Konkurs realizowany jest w trzech kategoriach, w których udział biorą:

- koła gospodyń wiejskich,
- podmioty prowadzące działalność gastronomiczną – restauracje, gospodarstwa agroturystyczne,
- koła łowieckie, producenci zwierząt, miodu, ryb i inni uczestnicy.

Wicemarszałek Województwa Podkarpackiego Lucjan Kuźniar przemawiając w czasie Festiwalu w Baszni Dolnej podkreślał ważną rolę kultury i obyczajów regionu: *Szczególną cechą Podkarpacia jest wielokulturowość. Dbając o kulturę regionu, zachowuje się jednocześnie jej różnorodność, którą w szczególny sposób przedstawia festiwal. Podkarpackie to nie tylko piękna przyroda, dobrze rozwijająca się gospodarka – to także zagłębie kulturowe, którego dziedzictwo kulinarne jest bardzo ważnym elementem. Odgrywa też olbrzymią rolę w promocji naszego regionu, ze względu na swoją różnorodność i specyfikę, szczególnie jeśli chodzi o potrawy tradycyjne i regionalne.*

Częścią festiwalu jest rekonstrukcja bitwy pod Niemirowem, która rozegrała się w dniach 7-8 października 1672 r. podczas wyprawy Króla Jana III Sobieskiego na czambuł w czasie wojny polsko-tureckiej 1672-1676. Rekonstrukcja bitwy pod Niemirowem jest żywą lekcją historii, która przybliży wydarzenia z przeszłości, związane z regionem. Wykonawcami rekonstrukcji są Bractwo Rycerskie z Sandomierza oraz Tatarska Grupa Rekonstrukcyjna.

.....

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Pomorskiego

Remusowe Granie w Lipuszu

Ponad trzy godziny muzyki – od klasycznej po utwory współczesne, w niezapomnianych aranżacjach, wykonywanej przez orkiestrę dętą z całego Pomorza, to gratka dla wszystkich sympatyków muzyki orkiestrowej. Prezentacja orkiestr odbyła się w ramach III Pomorskiego festiwalu Orkiestr Dętych „Remusowe Granie”.

Miejscem świętowania był Stadion Sportowy w Lipuszu. To tu na scenie pojawiło się siedem orkiestr dętych z całego województwa pomorskiego, prezentujących swoje muzyczne możliwości w repertuarze obejmującym muzykę klasyczną i współczesną. Zdaniem jury najlepiej wypadła Młodzie-

zowa Orkiestra Dęta z Sierakowic, która otrzymała Grand Prix festiwalu „Remusową Trąbkę”.

Impreza na lipuskim stadionie przyciągnęła wielu mieszkańców, a także turystów, którzy pod gołym niebem przysłuchiwali się utworom wykonywanym przez orkiestrę dętą. Była to nie tylko doskonała okazja do prezentacji dorobku i umiejętności amatorskich orkiestr z województwa pomorskiego, ale także do integracji, doskonalenia warsztatu muzycznego oraz promocji orkiestr dętych, które są nieodłącznym elementem krajobrazu kulturowego Kaszub, Kociewia i Powiśla.

Dodatkową atrakcją dla odwiedzających było stoisko z tradycyjnymi i regionalnymi przysmakami przygotowanymi przez panie z Koła Gospodyń Wiejskich w Lipuszu.

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM STOWARZYSZENIA NA RZECZ ROZWOJU GMINY LIPUSZ

Truskawkowe święto na Żółtej Górze

Ciasta truskawkowe, koktajle, jogurty, naleśniki i inne przysmaki z kaszubskiej maleny królowały na stoiskach podczas kaszubskiego Truskawkobrania. Tradycyjnie w ostatni weekend czerwca na Żółtej Górze odbyła się impreza plenerowa, która co roku przyciąga wielbicieli pysznych truskawek kaszubskich.

Choć pogoda nieco kaprysiła i niejednokrotnie skropiła Żółtą Górę przelotnym deszczem, to tłumy wielbicieli truskawki kaszubskiej odwiedziły brodnicki stok. Jak co roku na stoiskach można było zaopatrzyć się w przetwory z czerwonego i słodkiego owocu z Kaszub.

W tym roku, oprócz konkursu na najciekawszą truskawkową fraszkę, rozstrzygnięto również Konkurs im. Heleny Gruchałowej o Puchar Wiceministra Kazimierza Plocke na najlepszy produkt z truskawek kaszubskich. W kategorii „deser” pierwsze miejsce zdobyło Stowarzyszenie Kaszubianki, a zwyciężcą w kategorii „przetwory” została pani Iwona Sikorska z Gościńca Malinówka. Nagro-

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR KSOW

dy i statuetki wręczał osobiście wiceminister Kazimierz Plocke.

Na truskawkowej zabawie nie zabrakło też programów artystycznych dla najmłodszych. Muzycznie i tanecznie zaprezentował się Regionalny Zespół Pieśni i Tańca Kaszuby. Na brodnickiej scenie tradycyjnie wystąpił znany artysta estradowy Paweł Konjo Konnak, który poprowadził drugi dzień imprezy. Atrakcją muzyczną dla publiczności były koncerty Ewy Farny i Candy Girl.

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR KSOW

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Śląskiego

Wyjazd studyjny do Belgii

W terminie 25-29 czerwca 2013 r. Sekretariat Regionalny Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego zorganizował wyjazd studyjny do Belgii dla działaczy kółek rolniczych, kół gospodyń wiejskich z terenu Podbeskidzia, partnerów Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich oraz przedstawicieli Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego i Samorządu Województwa.

Celem wyjazdu było poznanie zasad funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 r., zwłaszcza dotyczących II filaru – rozwoju obszarów wiejskich, z uwzględnieniem specyfiki rolnictwa belgijskiego.

Wizyta w gospodarstwie Pana Chrisa Wolcariusia ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR KSOW

W trakcie wyjazdu uczestnicy zwiedzili Parlament Europejski i spotkali się z polskimi Europoślami – Arkadiuszem Bartkowskim, Andrzejem

Uczestnicy wyjazdu przed Parlamentarium

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR KSOW

Grzybem, Małgorzatą Handzlik oraz Jarosławem Kalinowskim. Podczas spotkania poruszono tematy związane m.in. z budżetem na lata 2014–2020 oraz finansowaniem I i II filaru Wspólnej Polityki Rolnej po 2013 r. Posłowie opowiedzieli również grupie na czym polega ich praca w Parlamencie Europejskim.

Jednym z punktów wyjazdu była konferencja na temat Wspólnej Polityki Rolnej oraz roli związków i organizacji rolniczych w europejskim rolnictwie, z udziałem przedstawicieli belgijskich związków rolniczych. Podczas konferencji przedstawiciel belgijskich związków rolniczych zaprezentował sektor rolny we Flandrii. Rolnicy w tym regionie zajmują się głównie ogrodnictwem, produkcją zwierzęcą oraz produkcją mleka. W całej Flandrii prowadzonych jest 25 000 przedsiębiorstw rolniczych, które zatrudniają średnio 50 000 osób. Podczas konferencji swoje prezentacje przedstawili również: Pani Danuta Kożusznik Prezes Zarządu Rejonowego Związków Rolników, Kótek i Organizacji Rolniczych w Bielsku-Białej – „Rola Związków Zawodowych, Kótek i Organizacji Rolniczych na przykładzie Rejonu Bielsko-Biała” oraz Pan Tomasz Żabiński Dyrektor Oddziału Terenowego Agencji Rynku Rolnego w Katowicach – „Mechanizmy rynkowe WPR 2007–2013”.

Grupa miała także możliwość spotkania się z rolnikami belgijskimi, którzy zaprezentowali swoje gospodarstwa.

Spotkanie Lokalnych Grup Działania z województwa śląskiego

W dniach 24–25 czerwca 2013 r. w Hotelu Olimpia w Rybniku odbyło się spotkanie zorganizowane dla przedstawicieli Lokalnych Grup Działania z województwa śląskiego w ramach Silesian Leader Network. Jego gospodarzem była Lokalna Grupa Działania „LYSKOR”.

W trakcie spotkania omawiano m.in. możliwości zastosowania w województwie śląskim in-

Spotkanie LGD z województwa śląskiego

ŹRÓDŁO: ARCHIWUM SR KSOW

strumentu pn. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (ang. CLLD), wskazując potencjalne korzyści płynące z możliwości korzystania przez LGD z różnych funduszy w okresie programowania 2014–2020.

Podczas dwudniowego spotkania (szkolenia) uczestnicy zwiedzili również projekty zrealizowane w ramach Stowarzyszenia LYSKOR, dofinansowane ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013: w gminie Raszczyce (wielofunkcyjna wiata, doposażenie budynku pełniącego funkcję świetlicy w sprzęt nagłaśniający, budowa widowni na boisku, odnowienie elewacji kościoła) oraz w gminie Lyski (modernizacja budynku świetlicy).

W spotkaniu uczestniczyło łącznie ponad 30 osób, w tym przedstawiciele 14 Lokalnych Grup Działania z terenu województwa śląskiego, przedstawiciel Wydziału Terenów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego p. Bartosz Góra, przedstawiciel Wydziału Europejskiego Funduszu Społecznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego p. Monika Ptak-Kruszelnicka, a także przedstawiciel Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa – Kierownik Biura Powiatowego p. Andrzej Sauć oraz przedstawiciel Śląskiego Związku Gmin i Powiatów p. Witold Magryś.

.....

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Warmińsko-Mazurskiego

Obchody jubileuszu Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku

W tym roku Muzeum Budownictwa Ludowego Park Etnograficzny w Olsztynku obchodzi 100-lecie swojego istnienia. Z okazji jubileuszu, 6 czerwca odbyła się konferencja naukowa pod honorowym patronatem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdana Zdrojewskiego oraz Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego Jacka Protasa. Konferencja naukowa została zorganizowana pod tytułem: „Popkultura

FOT. ARCHIWUM SR KSOW

FOT. ARCHIWUM SR KSOW

i chłopkultura. Muzeum skansenowskie XXI wieku – miejsce ochrony kultury ludowej, a może park rozrywki...”.

W spotkaniu uczestniczyło 90 osób, a wśród nich m.in. pracownicy muzeów skansenowskich i etnograficznych z całego kraju, przedstawiciele środowiska naukowego i artystycznego, władze samorządowe, promotorzy i animatorzy kultury. Głównym celem konferencji była próba oceny współczesnego oblicza muzeów typu skansenowskiego poprzez porównanie i interpretację współczesnych teorii muzealnych.

Kolejnym elementem obchodów uroczystego jubileuszu była wizyta studyjna pn. „Architektura na szlaku biskupiej Warmii”. Uczestnicy mieli okazję odwiedzić letnią rezydencję biskupów warmińskich w Smolajnach, klasztor w Stoczku Klasztornym oraz zamek w Lidzbarku Warmińskim, będący dawną siedzibą biskupów.

Konferencje dotyczące zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w Ostródzie

W dniach 21 i 22 czerwca 2013 r. na terenie Centrum Targowo-Konferencyjnego Arena Ostróda odbyły się Targi Rolne. Podczas ich trwania zorganizowano dwie konferencje, w których udział wzięło ponad 200 osób. Organizatorami przedsięwzięcia byli: Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego i Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Olsztynie.

Konferencje miały na celu promocję zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w kontekście produkcji roślinnej, zwierzęcej i odnawialnych źródeł energii. Uczestnikami konferencji byli rolnicy, przedstawiciele instytucji działających na rzecz rolnictwa, przedstawiciele samorządów lokalnych oraz doradcy rolniczy. Prelegenci z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie i Instytutu Zootechniki – Państwowego Instytutu Badawczego Zakładu Doświadczalnego Kołuda Wielka zaprezentowali wykłady na temat biomasy, ener-

FOT. ARCHIWUM SR.KSOW

getyki odnawialnej, rolnictwa ekologicznego oraz wysokiej jakości produktów owczych, kozich i mleka krowiego.

Udział delegacji z Ukrainy w Targach Rolnych w Ostródzie

W dniach 20–22 czerwca 2013 r. na terenie województwa warmińsko-mazurskiego gościła delegacja z Ukrainy. Organizatorami wizyty byli: Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego i Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doradztwa Rolni-

FOT. ARCHIWUM SR KSOW

czego w Olsztynie. Celem wizyty było zapoznanie uczestników z nowoczesnymi technologiami produkcji rolniczej, nawiązanie kontaktów z rolnikami, polskimi firmami i producentami świadczącymi usługi na rzecz rolnictwa. Program wizyty obejmował także uczestnictwo w Targach Rolnych w Ostródzie oraz wizyty w obiektach rolnych na terenie

powiatu ostródzkiego, m.in. Stacji Hodowli Roślin w Szydłaku Sp. z o.o., Gospodarstwie agroturystycznym „Zapiecek” w Idzbarku oraz Gospodarstwie rolnym w Lichtajnach. W trzydniowym pobycie uczestniczyli przedstawiciele władz lokalnych, kadry naukowej, sołtysi oraz przedsiębiorcy z obwodów iwanofrankowskiego i rówieńskiego.

.....

Sekretariat Regionalny KSOW Województwa Zachodniopomorskiego

The Tall Ships Races 2013

W dniach 3–6 sierpnia 2013 r. w Szczecinie na terenie Wałów Chrobrego i Wyspy Łasztownia odbył się finał regat The Tall Ships Races.

W regatach udział wzięło 91 żaglowców z 16 krajów, które w trakcie trzydniowej imprezy obejrzało ok. 2,5 miliona osób. Była to wyjątkowa okazja do podziwiania i zwiedzania olbrzymich jednostek pływających, a także poznania tradycji

i życia na dawnych oraz współcześnie budowanych żaglowcach.

Wydarzenie to było także doskonałą okazją do promocji produktów turystycznych, tradycyjnych i regionalnych z województwa zachodniopomorskiego. Do prezentowania naszego regionu zostali zaproszeni producenci i wytwórcy produktów regionalnych i tradycyjnych oraz twórcy ludowi z Pomorza Zachodniego. W sześciu namiotach wystawienniczych zwiedzający mieli możliwość skosztowania regionalnych wyrobów wytwarzanych od lat zgodnie z oryginalnymi recepturami, wśród których znalazły się produkty piekarnicze (chleby, bułki, ciasta, pierniki), przetwory ekologiczne (dżemy, konfitury z róży), wędliny, miody, ryby wędzone i przetwory rybne oraz wiele innych produktów regionalnych. Dodatkową atrakcją dla zwiedzających była możliwość wybicia okolicznościowej monety oraz wzięcia udziału w pokazach rzeźbienia z drewna ludowych przedmiotów.

The Tall Ships Races 2013

ŹRÓDŁO: Z ARCHIWUM KSOW

Ponadto dużym zainteresowaniem zwiedzających cieszył się namiot sferyczny Województwa Zachodniopomorskiego, wewnątrz którego zostały stworzone cztery strefy tematyczne: golf, spa, rowery i woda. W każdej ze stref promowane były walory turystyki wiejskiej regionu Pomorza Zachodniego, a na środku namiotu umieszczone zostało stoisko informacyjne obsługiwane przez przedstawicieli Lokalnych Grup Działania. Zwiedzający otrzymywali informacje na temat ich działalności, a także na temat projektów zrealizowanych dzięki środkom pochodzącym z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Zorganizowane wydarzenie pozwoliło na promocję dziedzictwa kulturowego zachodniopomorskiej wsi, tradycyjnych i regionalnych produktów kulinarnych oraz wyróżnienie gospodarstw rolnych produkujących żywność ekologiczną. Podczas regat twórcy ludowi – rzemieślnicy i producenci z województwa zachodniopomorskiego mieli możliwość wymiany doświadczeń i nawiązania kontaktów z partnerami z całego świata. Dzięki realizacji projektu zaprezentowane zostało dziedzictwo kulinarne i kulturowe regionu Pomorza Zachodniego, które jest jednym z czynników wpływających na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Spotkanie LGD w Barzkowicach

W dniu 11 lipca 2013 roku Sekretariat Regionalny Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Województwa Zachodniopomorskiego zorganizował w Barzkowicach spotkanie dla przedstawicieli lokalnych grup działania funkcjonujących na terenie województwa i pracowników Wydziału Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego.

Celem spotkania było omówienie stanu wdrażania Osi 4 Leader w województwie zachodniopomorskim i podejścia Leader w nowym okresie programowania na lata 2014–2020, oraz popularyzacja dobrych praktyk podczas realizacji podejścia Leader. W czasie spotkania zostały zaprezen-

»Z ŻYCIA KSOW

wane plany dotyczące podejścia Leader w nowym okresie programowania, a także założenia perspektywy finansowej na lata 2014-2020. Główne wyzwania Leader'a na lata 2014-2020 to przede wszystkim: przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i wzmocnienie kapitału społecznego, tworzenie nowych miejsc pracy i warunków umożliwiających podjęcie pracy osobom pozostającym bez zatrudnienia, a także stworzenie korzystnych warunków do zakładania nowych firm, sprzyjając zwiększaniu potencjału osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem z rynku pracy. Niezmiernie istotnym czynnikiem, na który położony będzie nacisk w nowym okresie programowania, będzie wykorzystanie lokalnych zasobów: surowców, miejscowej infrastruktury, lokalizacji (położenia geograficznego),

dziedzictwa kulturowego, historycznego (tradycji), przyrodniczego, potencjału mieszkańców, itp.

Na zakończenie uczestnicy spotkania wzięli udział w dyskusji na temat problemów, które mogą pojawić się w związku z realizacją podejścia Leader w nowym okresie programowania na lata 2014–2020, a także wskazali na ich możliwe rozwiązania. Przedsięwzięcie okazało się doskonałą okazją do porównania pomysłów i opinii wszystkich przedstawicieli LGD Województwa Zachodniopomorskiego na temat słabych i mocnych stron wdrażania podejścia Leader w minionych latach, a także wyrażenia swoich potrzeb co do przyszłych koncepcji współpracy z Wydziałem Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego.

Spotkanie LGD w Barzkowicach

ŹRÓDŁO: Z ARCHIWUM KSOW

Fot. B. Kucharska

Europejski Fundusz Rolny na rzecz
Rozwoju Obszarów Wiejskich

Krajowa Sieć
Obszarów Wiejskich

Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

Biuletyn KSOW

Redakcja:

Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA

ul. Wspólna 30, 00-930 Warszawa, www.fapa.org.pl

Beata Szybińska – redaktor naczelna

Barbara Kucharska – redaktor prowadząca, b.kucharska@fapa.org.pl

Marta Leoniak – sekretarz redakcji, m.leoniak@fapa.org.pl

Zespół Redakcyjny w składzie: Wanda Chmielewska-Gill, Aleksandra Chlebicka, Krzysztof Janiak, Andrzej Kalicki, Krzysztof Kwiatkowski, Barbara Kucharska, Marta Leoniak, Beata Szybińska oraz Andrzej Sobieszek, MRiRW

Zdjęcia pochodzą z archiwów Sekretariatów Regionalnych KSOW oraz od autorów artykułów i członków Zespołu Redakcyjnego.

Biuletyn dostępny na stronie internetowej www.ksow.pl

Nakład: 5000 egzemplarzy

Przygotowanie do druku oraz druk: Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak, www.grzeg.com.pl

© Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA